

3.4.1 ภูมิลำเนาเดิม และความเป็นมาของครอบครัว

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วครัวเรือนสมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่อพยพย้ายมาจากพื้นที่อำเภอรอบนอกของจังหวัดสุรินทร์ และจังหวัดใกล้เคียง เพื่อเข้ามาแสวงหางานทำในช่วงประมาณ 30 กว่าปีที่ผ่านมา ซึ่งภูมิลำเนาเดิมของครัวเรือนผู้สูงอายุที่อยู่อาศัยในชุมชนดังกล่าวก็เช่นเดียวกัน ซึ่งผู้ที่อพยพย้ายมาอยู่ในชุมชนบางรายเป็นข้าราชการเกษียณ และประสบปัญหาไม่มีที่ดินสำหรับสร้างบ้านเรือนอยู่อาศัยจึงมาขอซื้อที่ดินจับจองก่อนหน้านี้ ก็คือ

“...บ้านเดิมอยู่ที่ตลาด (อำเภอ) ศีขรภูมิ เป็นลูกบุญธรรมของพ่อค้าในตลาด อาชีพเดิมช่วยพ่อแม่บุญธรรมทำขนมขายในตลาดเช้าของอำเภอ พอแต่งงานตอนอายุ 23 ปี ย้ายตามแฟนที่เป็นครู และต้องย้ายไปเรื่อยๆ จนกระทั่งย้ายมาสอนที่อยู่ที่โรงเรียนหัวตะพาน ขึ้นกับอำเภอเมืองจนเกษียณอายุราชการ จึงย้ายมาอยู่ที่ชุมชนนี้ ประมาณ 18 ปีมาแล้ว เพราะไม่มีบ้านอยู่ ครั้งแรกมีคนมาอยู่ 10 กว่าครอบครัว สภาพเดิมเป็นกำแพงเมือง ต้องขุดปรับพื้นที่ให้ราบ โดยซื้อต่อจากคนที่มาก่อนแล้วราคา 4,000 บาท บ้านที่อยู่ทุกวันนี้ก็ค่อยทำทีละนิดอาศัยเงินบำนาญ...” (สัมภาษณ์หญิงอายุ 74 ปี)

ซึ่งครอบครัวผู้สูงอายุที่ศึกษาเดิมมีพื้นฐานจากสังคมเกษตรกรรมชนบท และต่อมาประสบปัญหาภัยธรรมชาติแห้งแล้งจนไม่สามารถทำการเกษตรได้ติดต่อกันหลายปี และต้องอพยพย้ายหางานทำไปเรื่อยๆ ซึ่งมักจะต้องเปลี่ยนแปลงงานที่ทำค่อนข้างบ่อย

“...บ้านเกิดอยู่ที่บ้านจระพัด อำเภอศีขรภูมิ และหลังจากแต่งงานก็ย้ายมาอยู่ที่บ้านตาเปาว์ ตำบลเมืองที (เขตอำเภอเมืองในปัจจุบัน: ผู้เขียน) ต่อมาก็ย้ายมาอยู่บ้านหนองตุมบ้านถูกไฟไหม้เลยย้ายมาอยู่ที่นี่ 30 กว่าปีมาแล้ว...” (สัมภาษณ์หญิงอายุ 68 ปี)

ซึ่งมีรูปแบบการอพยพย้ายหางานทำไปเรื่อยๆ ทั้งในท้องถิ่น และต่างจังหวัด “...ตอนแรกที่ย้ายเข้ามาอยู่ในเมืองเป็นแม่บ้านเลี้ยงลูกอยู่ที่บ้านเฉยๆ สามี่ทำงานกรรมกรแบกของจากสถานีรถไฟส่งตามร้านค้าในเมืองได้ค่าจ้างวันละ 80-100 บาท ขึ้นอยู่กับปริมาณสินค้าในแต่ละวัน จนมีลูก 2-3 คน สามี่ก็ย้ายไปทำงานที่กรุงเทพฯ ทำงานในเรือขนส่งสินค้า ได้ค่าจ้าง 40-140 บาท/วัน ก็ส่งเงินมาให้ใช้...” (สัมภาษณ์หญิงอายุ 68 ปี)

นอกจากนี้ปัญหาที่ดินทำกินที่เกษตรกรนำไปจำนองไว้กับนายทุนเงินกู้ เพื่อนำเงินมาลงทุนทำการผลิต และการดำรงชีพอื่นๆ จนไม่สามารถชำระหนี้คืนแก่นายทุนได้ถูกยึดที่ดินไปในที่สุด จึงเป็นสาเหตุสำคัญที่เกษตรกรต้องสูญเสียที่ดินไป และจำต้องอพยพแสวงหางานทำในเมือง

“...ครอบครัวเมื่อก่อนทำนา พ่อแม่มีที่นา 40 ไร่ อยู่ที่บ้านตาเปาว์ แม่เป็นโรคเบาหวานเลยเอาที่ไปจำนอง และพ่อก็มาเสียชีวิตไปก่อนแม่อีก เลยไม่มีใครทำงานหาเงินใช้หนี้ ที่ดินเลยหลุดจำนอง ต้องย้ายมาอยู่ในเมืองตั้งแต่อายุ 21 ปี หลังจากแต่งงานแล้ว และมีลูกคนที่หนึ่งแล้ว ตอนแรกไม่มีที่ดินก็เช่าที่เจ๊กอยู่...” (สัมภาษณ์หญิงอายุ 68 ปี)

ปัญหา และข้อจำกัดด้านที่ดินมีขนาดเล็ก เนื่องจากสมาชิกในครอบครัวเกษตรกรที่มีบุตรมากจำเป็นต้องแบ่งขายที่ดินออกเป็นแปลงเล็กๆ ไม่คุ้มกับการลงทุนทำการผลิต จึงจำเป็นต้องขายที่ดิน และไปหางานอื่น

ทำในเมืองก็เป็นสาเหตุหนึ่งในการเปลี่ยนสถานภาพจากเกษตรกรรายย่อยในภาคชนบทมาสู่แรงงานรับจ้างในเมืองในปัจจุบัน

เพราะฉะนั้นกล่าวโดยสรุปสถานภาพ ภูมิลำเนาเดิม และภูมิหลังของครอบครัวผู้สูงอายุที่ปัจจุบันอยู่อาศัยในชุมชนแออัดเขตเทศบาลเมืองสุรินทร์นั้นเคยอยู่อาศัย และประกอบอาชีพเกษตรกรรมในภาคชนบทมาก่อน และประสบความพลิกผัน หรือเปลี่ยนผ่านวิถีชีวิตของครอบครัวที่สำคัญ 3 ประการด้วยกัน คือ

1) ปัญหาข้อจำกัดด้านขนาดการถือครองที่ดินในครัวเรือนเกษตรกรที่มีขนาดเล็กลงไปเรื่อยๆ เนื่องจากการแบ่งซอยที่ดินให้แก่บุตร-ธิดาตามปัจจัยการเพิ่มขนาดของประชากรของครอบครัว และทำให้สมาชิกในครอบครัวรายใหม่จำเป็นต้องแยกครอบครัวออกไปแสวงหาอาชีพอื่นๆ ทำตามขีดความสามารถที่มีอยู่ ก็คือแรงงานไร้ฝีมือในเมือง

2) ปัญหาการสูญเสียที่ดินของเกษตรกรรายย่อยในภาคชนบทไปสู่นายทุนเงินกู้ยืมระบบที่มีอัตราดอกเบี้ยสูง โดยมีปัจจัยด้านภัยธรรมชาติ และปัญหาการดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรเป็นปัจจัยเร่งปฏิบัติการสูญเสียที่ดิน และเป็นเหตุพลิกผันทางสถานภาพครัวเรือนเกษตรกร

3) ปัญหาระบบสวัสดิการขององค์กรในด้านการจัดการที่อยู่อาศัยแก่ข้าราชการผู้มีรายได้น้อยในชนบทที่ไม่มีขีดความสามารถในการหาที่ดิน และที่อยู่อาศัยได้

3.4.2 ลักษณะโครงสร้างของครอบครัว

สถานภาพของครอบครัวโดยรวมของผู้สูงอายุที่ศึกษาส่วนใหญ่เป็นหญิงม่ายที่สามีเสียชีวิต และหย่าร้างบ้าง ปัจจุบันอาศัยอยู่กับบุตร และสมาชิกในครอบครัวมีสมาชิกตั้งแต่หนึ่งถึงสองรุ่นอยู่อาศัยรวมกัน ได้แก่ ปู่-ย่า หรือตา-ยาย กับ บุตร-ธิดา และหลาน

นอกจากนี้บางครอบครัวผู้สูงอายุถูกปล่อยทิ้งไว้เพียงลำพัง และไม่มีบุตร-ธิดาให้การดูแล เนื่องจากพิการ และบางครอบครัวแม้ว่าจะมีบุตร-ธิดาอาศัยอยู่ด้วย แต่ไม่ได้ให้ความช่วยเหลือดูแลแต่อย่างใด “...ลูกมาเยี่ยมเรื่อยๆ แต่เขาก็ไม่มี ไม่รู้จะเอาอะไรมาให้ คิดถึงแม่ก็มาหา แต่ไม่เคยนอนค้างเลยสักวันเดียว ความคิดสงสารแม่ ทำไมทิ้งแม่ไว้อย่างนี้ ไม่มีเลย...” (สัมภาษณ์หญิงอายุ 64 ปี)

โดยสรุปโครงสร้างครอบครัวผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในชุมชนแออัดมีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยว และขยายที่มีสมาชิกตั้งแต่หนึ่งรุ่นขึ้นไปอาศัยอยู่รวมกัน แต่ถึงอย่างไรก็ตามผู้สูงอายุมักจะถูกโดดเดี่ยวให้อยู่ตามลำพัง แม้ว่าบางครอบครัวจะมีบุตรหลานอาศัยอยู่ด้วยก็ตาม เนื่องจากเป็นประชากรที่ถูกมองว่าไร้คุณค่าด้านแรงงานการผลิตของครอบครัว ประกอบกับสถานภาพทางเศรษฐกิจของครอบครัวยากจน และดำรงชีพอยู่อย่างลำบาก จึงมีส่วนสำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุถูกทอดทิ้ง

3.4.3 การประกอบอาชีพ และรายได้

ลักษณะการประกอบอาชีพของผู้สูงอายุที่ศึกษาส่วนมากยึดอาชีพการหาเก็บของเก่าจากขยะขายสร้างรายได้หลักแก่ครอบครัว และบางรายที่มีอายุมากจนไม่สามารถออกไปตระเวนหาเก็บของเก่ามาขายได้

จำเป็นต้องอาศัยการรับจ้างเล็กๆ น้อยภายในชุมชนพอเลี้ยงชีพไปวันๆ รวมทั้งการพึ่งพาอาศัยสมาชิกในครอบครัว ก็คือ

"...ใครใช้ให้ทำอะไรในหมู่บ้านพอได้ข้าวมากิน บางคนก็ให้กับข้าว บางคนให้ข้าวมากิน บางคนเขาส่งสารเขาก็ช่วยอาหารการกินเล็กๆ น้อยๆ ถ้าพอมีทุนก็ไปหาข้าวสารจากญาติที่บ้านนอก (ญาติลำเนาเดิม: ผู้เขียน) ได้ข้าวมากิน ลูกชายที่อยู่ด้วยก็ช่วยเก็บขยะได้บ้างเป็นบางวัน..." (สัมภาษณ์หญิงอายุ 68 ปี)

ซึ่งรายได้จากอาชีพการหาเก็บของเก่าจากขยะมาขายจะไม่แน่นอน "...เก็บของเก่ามา 2 ปี แล้วหลังจากลุงตาย (หมายถึง สามีผู้ให้สัมภาษณ์: ผู้เขียน) ลูกสาว (ป่วยเป็นโรคประสาท) จะเป็นคนไปหาเก็บขยะมารวมไว้ที่บ้าน ยายจะทำหน้าที่จัดของ แยกขยะออกเป็นกองๆ ใส่กระสอบไว้ ประมาณ 1-2 อาทิตย์ ก็ขายครั้งหนึ่งได้เงิน ประมาณ 200-500 บาท ขยะที่เก็บมาได้แต่ละวันขวดพลาสติกจะมากที่สุด ราคา 9 บาท/กิโลกรัม เก็บได้ 1 กระสอบปุยได้แค่ 1 กิโลเท่านั้น..." (สัมภาษณ์หญิงอายุ 74 ปี)

จากลักษณะการประกอบอาชีพการหาเก็บของเก่าขาย และรายได้เฉลี่ยขั้นต่ำ ประมาณ 20-100 บาท/วัน ของครัวเรือนผู้สูงอายุดังกล่าวจะเห็นได้ว่าค่อนข้างต่ำ และไม่แน่นอนสภาพการดำรงชีพจึงค่อนข้างจะอดขัดขัดสนในบางวัน โดยเฉพาะหากมีสมาชิกในครอบครัวที่จำเป็นต้องดูแล เช่น คนพิการ และเจ็บป่วย ฯลฯ รายได้จากการประกอบอาชีพไม่เพียงพอต่อความจำเป็นในการดำรงชีพประจำวัน ซึ่งบางคนต้องขอรับความช่วยเหลือจากเพื่อนบ้าน

3.4.4 รูปแบบวิถีชีวิต และการดำรงชีพ

จากลักษณะพื้นฐานของความเป็นมาของครอบครัว การประกอบอาชีพ และรายได้ของครัวเรือนผู้สูงอายุได้กล่าวมาแล้วตอนต้น มีความสัมพันธ์กับรูปแบบวิถีชีวิต และการดำรงชีพของครอบครัวในหลายๆ ด้วยด้วยกันโดยเฉพาะอย่างยิ่งความยากลำบากในการดำรงชีพประจำวันของผู้สูงอายุ ดังรายละเอียดในหัวข้อต่อไปนี้

1. จุดเปลี่ยน และหักเหที่สำคัญของชีวิต

จากผลการศึกษาจะเห็นได้ว่าผู้สูงอายุที่ต้องเผชิญสถานการณ์ยากลำบากในชีวิตปัจจุบันนั้นมีจุดเปลี่ยนผ่านของชีวิตที่สำคัญอยู่ 4 ประการ ด้วยกัน ก็คือ

- สภาพชีวิตครอบครัว และการล่มสลายสังคมเกษตรกรรม

สภาพครอบครัวดั้งเดิมของผู้สูงอายุที่ศึกษาส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเกษตรกรรายย่อยที่มี ที่ดิน และทำการผลิตในชนบทของพื้นที่รอบนอกเมืองสุรินทร์ และพื้นที่จังหวัดใกล้เคียงกับสุรินทร์

จุดเปลี่ยนผ่านที่สำคัญของครัวเรือนเกษตรกรรายย่อยและสังคมเกษตรกรรมไปสู่แรงงานรับจ้างในเมือง ก็คือ ปัญหาที่ดินทำกินที่มีขนาดเล็กไม่เพียงพอต่อการผลิตเพื่อการบริโภคภายในครอบครัว และการขาย เนื่องจากแบ่งขายที่ดินออกเป็นแปลงเล็กแปลงน้อยตามปริมาณการเพิ่มขึ้นของประชากร แต่ที่ดินมีอยู่อย่างจำกัด และความไม่คุ้มทุนในการผลิตในที่ดินแปลงเล็ก ดังนั้นจึงทำให้เกษตรกรต้องแสวงหาอาชีพอื่นทดแทนปัญหาการสูญเสียที่ดินของเกษตรกรรายย่อยแก่นายทุนเงินกู้ยืมในระบบในเมือง เนื่องจากการขยาย

พื้นที่การผลิต และการใช้ปัจจัยการผลิตเพื่อเพิ่มผลผลิตในการจำหน่าย และการกู้เงินสำหรับการดำรงชีพประจำวัน เช่น การเจ็บป่วย และพิธีกรรมทางผ่านสังคมอื่นๆ ทั้งนี้โดยมีปัจจัยด้านกายธรรมชาติเป็นตัวเร่งปฏิกิริยาในการสูญเสียที่ดินของเกษตรกรแก่นายทุนเงินกู้ในระบบเพราะฉะนั้นจากปัจจัย และข้อจำกัดดังกล่าวข้างต้น จึงทำให้เกษตรกรรายย่อยสลายตัวเข้าสู่เมืองเป็นแรงงานรับจ้างในอุตสาหกรรมเกษตร โดยเฉพาะโรงสีไฟ และธุรกิจการค้าในเมืองที่มีอาศัยระบบการขนส่งทางรถไฟเข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งจำเป็นต้องใช้แรงงานรับจ้างเป็นกลไกแบกหามสินค้าจากส่วนกลาง และการแปรรูปสินค้าเกษตรกรรม จึงเป็นแหล่งรองรับแรงงานรับจ้างจากพื้นที่รอบนอกได้ในระดับหนึ่งในช่วงประมาณปี 2507-2514

- สถานภาพชีวิตในช่วงการสมรส

จุดเปลี่ยนของชีวิตที่สำคัญประการหนึ่ง ก็คือ การสมรส เนื่องจากผู้สูงอายุที่ศึกษาใน ชุมชนแออัดเขตเทศบาลเมืองสุรินทร์ ปัจจุบันหลงเหลือแต่เพียงผู้สูงอายุเพศหญิงเท่านั้น ผลการศึกษาจึงพบว่าหลังจากการสมรสแล้วสภาพวิถีชีวิตเริ่มเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมนอกเหนือจากปัจจัยที่กล่าวมาแล้วตอนต้น

เพราะว่าสตรีหลังจากการสมรสแล้วจำเป็นต้องอพยพย้ายไปอยู่กับสามีกลายเป็น "สมบัติของชาย" ตามประเพณีวัฒนธรรมเขมร ดังนั้นจึงเป็นจุดหักเหของชีวิตที่สำคัญเช่นเดียวกัน

"...แต่งงานแล้ว และมีลูกคนหนึ่งก็ย้ายมาอยู่ในเมือง (กับสามี) จนมีลูกคนที่สอง ปัญหาไม่มีที่ดินจะอยู่อาศัยต้องเช่าเขาอยู่ ไม่มีกินก็เอาของเขามากินก่อน รายได้ไม่พอใช้หนี้เขา ตอนนั้นตาเป็นกรรมกร (หมายถึง สามีผู้ให้สัมภาษณ์: ผู้เขียน) ตอนอยู่บ้านนอกความประพฤติที่ดี พอมายู่ในเมืองเริ่มกินเหล้า และติดผู้หญิง ยายต้องอดทนเพื่อลูก..." (สัมภาษณ์หญิงอายุ 68 ปี)

"...เขาตัวก็ไม่ได้เลือกเอง ถ้ารู้ว่าแต่งงานเขาตัวต้องมาดะกะกำลำบากเช่นนี้ อยู่เป็นโสดดีกว่า..." (สัมภาษณ์หญิงอายุ 68 ปี) ซึ่งสะท้อนให้เห็นรูปแบบการสมรสแบบการคลุมถุงชน ก็คือ การเลือกคู่ครองเป็นอำนาจ และบทบาทหน้าที่ของพ่อแม่เป็นผู้จัดการให้

เพราะฉะนั้นชีวิตในช่วงการสมรสของผู้หญิงในวัฒนธรรมเขมรภายใต้แนวคิด และความเชื่อที่ผู้ชายเปรียบเสมือน "พ่อคนที่ 2" และมีสถานภาพบทบาทเป็นทั้งผู้นำ และเป็นแรงงานหลักในการทำงานหาเลี้ยงชีพของครอบครัว จึงเป็นจุดเปลี่ยนของชีวิตที่ทำให้ผู้หญิงขาดอำนาจในการต่อรอง และมีทางเลือกในการดำรงชีพของตนเอง ซึ่งเป็นรากเหง้าทางด้านแนวคิด และความเชื่อที่ฝังรากลึกอยู่ในสังคมท้องถิ่น

- สถานภาพชีวิตหลังการหย่าร้าง และหม้าย

ซึ่งเป็นจุดเปลี่ยนแปลงของชีวิตที่มีความสัมพันธ์กับผู้นำของครอบครัว ก็คือ สามีในฐานะผู้นำ และแรงงานสำคัญในการหาเลี้ยงชีพของครอบครัว ในขณะที่ภรรยา มีบทบาทหน้าที่ในการดูแลสมาชิกในครอบครัว เมื่อสามีมีปัญหาการเจ็บป่วยจนไม่สามารถทำงานได้ การหย่าร้าง และ/หรือเสียชีวิต จึงส่งผลกระทบต่อสถานภาพของครอบครัวค่อนข้างสูง

"...ในปี 2530 หลังจากตาย อุ้มหลานเล็ก ๆ ที่เป็นลูกของลูกชายไปหาขทานในกรุงเทพฯ แถวสะพานลอยหมอชิต บางแค คลองเตย และสวนลุมบ้าง ทำอยู่ 2 ปี ก็กลับมาอยู่บ้าน รายได้ 200-500 บาท/วัน ตอนที่อุ้มหลานไปขทานน้ำตาก็ไหลตกปือกๆ ชีวิตนี้ไม่เคยคิดว่าจะเจอ เพราะกลัวว่าหลานจะไม่มีจะกิน และไม่มีคนดูแลหลาน..." (สัมภาษณ์หญิงอายุ 68 ปี)

ซึ่งปัญหา และผลกระทบหลังจากการหย่าร้าง และหม้ายเนื่องจากสามีเสียชีวิตของผู้สูงอายุที่อยู่อาศัยในชุมชนแออัดมีผลค่อนข้างรุนแรง และเป็นจุดเปลี่ยนแปลง และมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตที่สำคัญเช่นเดียวกัน ทั้งในด้านการประกอบอาชีพ และรายได้จนเกือบครบถ้วน

- สถานภาพชีวิตในวัยชรา

จุดเปลี่ยนของชีวิตในช่วงวัยชราจะเป็นช่วงสุดท้ายที่ผู้สูงอายุมีความรู้สึกแตกต่างไปจากช่วงอื่นๆ เพราะว่ามีปัญหาทั้งสุขภาพร่างกาย และจิตใจเข้ามาเกี่ยวข้อง นอกเหนือจากปัญหาในการดำรงชีพอื่นๆ ที่ผ่านมาโดยเฉพาะอย่างยิ่งสุขภาพพลานามัย และความสมบูรณ์เข้มแข็งของร่างกายที่สามารถประกอบอาชีพได้เป็นปกติ เริ่มโรยราไปตามกาลเวลา และเป็นอุปสรรคต่อการทำงาน รวมทั้งสมาชิกในครอบครัวเริ่มแยกย้ายไปตั้งครอบครัวใหม่ จึงเริ่มมีความรู้สึกโดดเดี่ยว และบางรายถูกทอดทิ้งให้ดำรงชีพอยู่เพียงลำพัง

เพราะฉะนั้นในช่วงนี้จึงเป็นจุดเปลี่ยนในบั้นปลายที่สำคัญในวาระสุดท้ายของชีวิตของมนุษย์ที่เริ่มหวาดกลัววิตกกังวลต่ออนาคต เมื่อไม่สามารถประกอบอาชีพ และดูแลตนเองได้ และที่สำคัญการถูกทอดทิ้งจากบุตรหลาน

2. การประเมินตนเอง

ในการประเมินตนเองของผู้สูงอายุในด้านต่างๆ นั้นพบว่า ผู้สูงอายุมีความรู้สึกที่ตนเองนั้นด้อยคุณค่า ไม่มีความหมายในครอบครัว ชุมชน และสังคมที่ตนเองดำรงอยู่ รวมทั้งไม่ได้รับความสนใจจากภาครัฐ และสังคมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองให้ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ แต่ถึงอย่างไรก็ตามสามารถจำแนกการประเมินตนเองของผู้สูงอายุออกเป็น 2 ด้านด้วยกัน คือ

1) การประเมินตนเองแบบมีความหวัง และมีคุณค่า

ผู้สูงอายุในกลุ่มนี้มีภารกิจ และความรับผิดชอบที่เป็นความผูกพันต้องดำเนินงานสานต่อให้สำเร็จลุล่วง ก็คือ มีภาระในการเลี้ยงดูบุตรหลานที่ยังเล็ก และบุตรหลานที่ไม่สามารถพึ่งตนเองได้ เพราะปัญหาสุขภาพของบุตรหลาน เช่น พิกการ เป็นต้น

ด้วยภาระที่ต้องรับผิดชอบดังกล่าวเป็นแรงผลักดัน และบันดาลใจให้คิดจะต่อสู้กับปัญหาต่างๆ ที่เผชิญอยู่ "...ชีวิตทุกวันนี้ได้เลี้ยงหลาน (พิกการแต่กำเนิด: ผู้เขียน) ไปโดยตลอดก็มีความสุขพอใจแล้ว กลัวว่าหลานจะอด ไม่มีใครดูแล แม่เขา (ลูกสาวที่ป่วยเป็นโรคประสาท: ผู้เขียน) ก็ไม่ สมประกอบดูแลไม่ได้ ตอนนี้ อายุ 75 ปี แล้วจะมีแรงเลี้ยงดูไปอีกเท่าไร อยากให้รัฐเข้ามาช่วยเหลือ ดูแลรักษา และเลี้ยงดูแทนต่อไป..." (สัมภาษณ์หญิงอายุ 74 ปี)

เพราะฉะนั้นโดยทั้งหมดผู้สูงอายุที่มีบุตรหลานต้องรับผิดชอบในการเลี้ยงดู จึงมักจะมีทัศนคติของตนเองในด้านบวก หรือมีแรงเสริมด้านจิตใจค่อนข้างดี ซึ่งความรู้สึกผูกพัน และห่วงใยอนาคตของบุตรหลานดังกล่าวจึงเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการประเมินตนเองในด้านดีที่รู้สึกว่าคุณค่า และมีความสำคัญ

2) การประเมินตนเองแบบหมดหวัง และไม่มีคุณค่า

กลุ่มผู้สูงอายุที่ประเมินตนเองในด้านลบ จากการศึกษพบว่าส่วนใหญ่ประสบปัญหาในการดำรงชีพ โดยเฉพาะบุตรหลานปล่อยทิ้งไว้ให้เผชิญชะตากรรมอยู่เพียงลำพัง และถูกทำร้ายจากสมาชิกในครอบครัวอยู่เสมอ

“...ลูกชายก็เอาแต่ใจ พุดผิดทุกทีฉัน เมื่อวานก็ตีที่มือฉัน แะไปนั่งดูเขาทำที่ดักปลาหน้าบ้านเฉยๆ เวลาเมามาจากข้างนอกเมื่อไหร่ก็ตี ชีวิตทุกวันนี้ก็อยู่ไปเรื่อยๆ อยากให้เจ้านายมาช่วยเหลือบ้าง แต่เขาจะช่วยอะไรได้ ทุกวันนี้ก็อาศัยเพื่อนบ้านช่วยหาอาหารการกินบ้าง 2-3 คน...” (สัมภาษณ์หญิงอายุ 68 ปี)

“...ชีวิตทุกวันนี้ไม่เคยมี และไม่เคยรู้ว่ามีความสุขอะไร คิดแต่ว่าหน้าจะอยู่จะหาอะไรกินในแต่ละวันเท่านั้น โชคดีที่มีบ้านอยู่เป็นของตนเองไม่ได้เช่า อนาคตไม่รู้จะไปอย่างไร และจะทำอะไร ถ้าทำงานไม่ได้ คิดมากเหมือนกันว่าจะทำอย่างไรดี ถ้าทำงานไม่ได้ก็อด ไม่เคยคิดมาก่อนว่าตัวเองมีคุณค่า และความสำคัญอะไรต่อสังคม ลูกหลานก็ไม่เห็นคุณค่าของคนแก่ ไม่เคยมาดูแลแม่เลย ก็รู้สึกโกรธเขา และน้อยใจเขา แต่ก็ไม่รู้จะทำอะไรได้...” (สัมภาษณ์หญิงอายุ 64 ปี)

“...ยายคิดไม่ออก ขออย่าให้เจ็บไข้ได้ป่วยก็พอ ลูกที่เขามาจากไปก็ช่างเขา ไม่ได้โกรธอะไรเขา เพราะไม่มีอะไรจะให้เขา เลี้ยงเขามากอดๆ อดๆ ถ้าถึงวันนั้นจริงๆ แก่ทำงานไม่ได้แล้ว ยายคิดว่าจะฆ่าตัวตาย ลดความทรมานก็เอาไฟช็อต คิดมานานแล้วด้วย...” (สัมภาษณ์หญิงอายุ 68 ปี)

เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่าปัจจัยพื้นฐานทางด้านครอบครัวค่อนข้างมีผลต่อทัศนคติในการประเมินตนเองของผู้สูงอายุในด้านลบอย่างยิ่ง โดยเฉพาะไม่ได้รับการเอาใจใส่จากบุตรหลาน และถูกทอดทิ้งให้น่าเลี้ยงชีพตนเองโดยลำพัง แม้ว่าบางคนจะมีทัศนคติที่ดี และเข้าใจปัญหาชะตากรรมที่ตนเองเผชิญอยู่ก็ตาม โดยใช้กรอบแนวคิด “เวรกรรม” มาอธิบายสถานภาพของตนเอง แต่ยังคงมีรู้สึกความวิตกกังวล และหวาดกลัวอนาคตที่ไม่สามารถดูแลตนเองได้ค่อนข้างสูง

3. ความยากลำบากที่เผชิญอยู่

ปัญหาความยากลำบากที่ผู้สูงอายุเผชิญอยู่จากการศึกษาแล้วพบว่าเป็นปัญหาการดำรงชีพอย่างปกติสุขในชีวิตประจำวัน ทั้งการประกอบอาชีพ และรายได้ในการใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ความเจ็บไข้ที่กำลังเผชิญอยู่ หรือในอนาคต ความหวาดกลัว และวิตกกังวลกับอนาคตเมื่อไม่สามารถทำงานหาเลี้ยงชีพตนเองได้ รวมไปถึงการเลี้ยงดูบุตรหลานในความรับผิดชอบจะไม่มีใครดูแลต่อไป

“...ตาโดนงูพิษใส่ในช่วงป่าหาเก็บขยะของเก่าในป่ามาขาย ตาชาวพร้าวหมดทางด้านขวา เวลาไปขอตานในวันจันทร์-พฤหัสบดี ก็จะกลับมาหาหมอยาทุกวันศุกร์ หมอยาบอกว่า 1 ปี ถึงจะลอกออก ตอนนี้อยู่ได้

แบบหมอกๆ ตอนที่รักษาได้บัตรสงเคราะห์ผู้สูงอายุเขาเก็บค่ารักษา 260 บาท เวลา ไม่สบายก็เอาบัตรไปยื่นที่โรงพยาบาล (สุรินทร์) เขาไม่คิดเงิน..." (สัมภาษณ์หญิงอายุ 68 ปี)

"...ปากท้องมันหิว ตาก็มืดไปไม่พอจะได้ แต่ก็พอจะทำได้ เดิน ๆ ไปเวียนหัว นั่งลงพัก ตามืดไปหมด พอนั่งพักหายแล้วก็ไปอีก กลัวแต่รถ คนเดินตามถนนมองไม่เห็นหน้าเขาเลย แต่จำเสียงพูดได้ ตามันจะมัวมองเห็นดำๆ ไม่ชัด จะไปตรวจรักษากลับว่าไปแล้วจะมืดไปกว่าเดิม เลยไม่กล้าไปหาหมอ เพราะมีเพื่อนบ้านเคยเป็นแล้วแยกว่าเดิม..." (สัมภาษณ์หญิงอายุ 64 ปี)

ปัญหา และความยากลำบากในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุที่อยู่อาศัยในชุมชนแออัดที่ผ่านมาส่วนใหญ่จะได้รับการบัตรสงเคราะห์ผู้สูงอายุในการรักษาพยาบาล แต่มีบางรายที่ยังไม่ได้รับบัตรใดๆ จากภาครัฐ รวมถึงบัตรทอง 30 บาทรักษาทุกโรค ซึ่งจากปัญหาดังกล่าวความช่วยเหลือในด้านอื่นๆ ค่อนข้างจะมีน้อยมาก แต่ถึงอย่างไรก็ตามปัญหาความยากลำบากของผู้สูงอายุที่เผชิญอยู่ที่สำคัญ และมีหน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือแก่ผู้สูงอายุ ดังนี้

- ความยากลำบากในการประกอบอาชีพหาเลี้ยงตนเอง เนื่องจากปัญหาสุขภาพอนามัย และโอกาสในการหางานทำมีจำกัดในสถานการณ์ปัจจุบันของสังคมเมือง
- ความยากลำบากในการดูแลสุขภาพตนเอง เนื่องจากไม่มีสมาชิกในครอบครัวดูแล และไม่มีรายได้ เพราะจำเป็นต้องใช้เงินเป็นค่าเดินทางไปพบแพทย์ที่โรงพยาบาล
- ปัญหา และความวิตกกังวลต่ออนาคตของตนเอง เมื่อไม่สามารถทำมาหาเลี้ยงชีพได้เพราะสุขภาพร่างกายไม่แข็งแรง และเอื้ออำนวย
- ปัญหาการระบบการรักษาพยาบาลของรัฐตามสิทธิในโครงการต่าง ๆ ต้องใช้ระยะเวลาเวลานานทำให้สูญเสียโอกาสในการประกอบอาชีพ และรายได้ เพราะส่วนใหญ่หาเลี้ยงชีพแบบวันต่อวัน
- การสนับสนุนช่วยเหลือด้านเศรษฐกิจ และรายได้ที่ผ่านมาทั้งภาครัฐ และเอกชนพบว่าไม่มีเงินสงเคราะห์แก่ผู้สูงอายุจากโครงการ ของ กองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (SIF) ในปี 2542-43 เท่านั้น
- การพัฒนา และสนับสนุนช่วยเหลือในด้านสังคมสงเคราะห์แก่ผู้สูงอายุที่ผ่านมาได้รับการแจกสิ่งของเครื่องอุปโภคบริโภคแบบครั้งคราว แต่ไม่ค่อยทั่วถึง เพราะวาระยะเวลาไม่ตรงกันกับ ผู้สูงอายุที่ต้องออกไปทำงานหาเก็บของเก่าจากขยะมาขายทุกวัน

ซึ่งปัญหาความยากลำบากที่ต้องเผชิญอยู่ดังกล่าว และมีหน่วยงานภาครัฐเข้ามาให้ความช่วยเหลืออยู่บ้างในด้านการรักษาพยาบาลที่ได้รับบัตรสงเคราะห์ผู้สูงอายุ และโครงการ 30 บาทรักษาทุกโรค แต่ที่พบจากการศึกษา ก็คือ ผู้สูงอายุใช้บริการบัตรดังกล่าวค่อนข้างน้อยมากในแต่ละปี เพราะปัญหาการเดินทางไปยังสถานพยาบาล และข้อจำกัดด้านเวลาที่ต้องประกอบอาชีพ

นอกจากนี้ในการเผชิญปัญหาความยากลำบากดังกล่าวผู้สูงอายุมีวิธีการจัดการ โดยใช้กรอบแนวคิดด้าน "บุญทำ กรรมแต่ง" และความเชื่อในการทำบุญความดีดีตชาติปางก่อนตามแนวคิดพุทธศาสนา มาเยียวยาปัญหา และยอมรับสิ่งที่ตนเองต้องเผชิญอยู่ในปัจจุบัน รวมไปถึงการดำรงอยู่ และต่อสู้เพื่ออนาคตของบุตรหลานในกรณีที่มีบุตรหลานต้องรับผิดชอบดูแลเป็นปัจจัยสำคัญในการจัดการความยากลำบากของชีวิตของตนเองได้บ้าง

4. ความรู้สึกต่อตนเองในเรื่องอำนาจต่อรอง

จากผลการศึกษาพบว่าผู้สูงอายุโดยเกือบทั้งหมดรู้สึกที่ตนเองไม่มีอำนาจในการต่อรองใดๆ ในการดำรงชีพประจำวัน ซึ่งสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนจากแม้ว่าร่างกายจะเจ็บป่วย แต่จำเป็นต้องทำงานหาเลี้ยงชีพอยู่ เพราะไม่มีบุตรหลานดูแลหาเลี้ยง

"...เจ็บออดๆ แอดๆ ขอให้มือผู้มีกินไปวันๆ สู้ไปแค่ว่าพอไหว พอก้าวขาออก ไม่หวังจะรำรวยอะไร..." และยังได้สะท้อนถึงบุตรหลานที่ปล่อยให้พ่อแม่อยู่เพียงลำพังว่า "...เขาคงไม่คิด และไม่เห็นคุณค่า ถ้าเขาเห็นเขาคงมาหา ลูกคนโตเวลาเขามาเขาพูดว่าทำให้เขาเกิดมาลำบากทำไม..." (สัมภาษณ์หญิงอายุ 68 ปี)

นอกจากนี้อำนาจในการต่อรองด้านปัญหาที่อยู่อาศัยที่ไม่มีความมั่นคง เพราะปัจจุบันบุกรุกอยู่อาศัยในที่ดินราชพัสดุ และในช่วงปี 2532 เคยมีขับไล่ให้ออกจากพื้นที่มาแล้วครั้งหนึ่ง แต่สมาชิกในชุมชนคัดค้าน ซึ่งผู้สูงอายุที่ศึกษาได้แสดงออกถึงเรื่องดังกล่าวนี้ว่า

"...ที่อยู่อาศัยเคยมีหน่วยงานของราชการเข้ามาไล่ที่ แต่ทางเทศบาลคัดค้าน เพราะมีชาวบ้านอยู่อาศัยกันมานานแล้ว จะให้ไปอยู่ไหน ถ้าเขาไล่จริงๆ ก็ต้องไป แต่ไม่รู้จะไปอยู่ที่ไหน ถ้าไล่ออกก็จะต้องไปทั้งหมดทุกคนในหมู่บ้านนี้..." (สัมภาษณ์หญิงอายุ 74 ปี)

ซึ่งความรู้สึกถึงปัญหาความไม่มั่นคงด้านที่อยู่อาศัยในปัจจุบันสมาชิกในชุมชน และผู้สูงอายุกลุ่มเป้าหมายในการศึกษามีความรู้สึกที่ไม่แตกต่างกันเท่าใดนัก แต่ยังคงมีความมั่นใจอยู่บ้างตรงที่มีสมาชิกรวมตัวกันคัดค้านทางราชการเข้ามาไล่ที่ได้อย่างเหนียวแน่น รวมถึงการสนับสนุนจากภาคการเมืองในท้องถิ่นก็มีส่วนสำคัญเช่นเดียวกัน จึงทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่ามีอำนาจในการต่อรองในด้านนี้อยู่บ้าง

เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่าอำนาจในการต่อรองของผู้สูงอายุที่อยู่อาศัยในชุมชนแออัดค่อนข้างจะน้อยมาก ทั้งในด้านการประกอบอาชีพ และรายได้ การดำรงชีพประจำวัน และการได้รับการดูแลเอาใจใส่จากบุตรหลานในยามชราภาพ รวมไปถึงการจัดระบบสวัสดิการต่างๆ จากภาครัฐอย่างทั่วถึง จึงเป็นผู้ด้อยโอกาสในทุกๆ ด้าน ในยามทุกข์ยากมีเพียงเพื่อนบ้านเท่านั้นที่พอจะพึ่งพาได้บ้างในการถามไถ่สารทุกข์สุกดิบ และอาหารการกินบ้าง

5. ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

ผู้สูงอายุที่อยู่อาศัยในชุมชนแออัดยังไม่มีกรรวมกลุ่มดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อสร้างอำนาจในการต่อรองทางการเมือง และผลประโยชน์ที่พึงได้รับตามสิทธิมนุษยชน ทั้งจากภาครัฐ และชุมชน จึงเป็นจุดอ่อนที่สำคัญของประชากรในกลุ่มดังกล่าวนี้อีกด้วย นอกจากนี้กลไกรัฐในระดับท้องถิ่นยังไม่ให้ความสำคัญต่อปัญหา และความต้องการของกลุ่มเป้าหมายในการพัฒนาคุณภาพชีวิต แต่ยังคงให้ความสำคัญต่อการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเป็นอันดับแรกมากกว่า

โดยเฉพาะอย่างยิ่งสภาพ และรูปแบบการดำรงชีวิตที่ตึงเครียดของเก่าจากขยะในตลาด และชุมชนเมืองจากเข้าจรถค้า จึงเป็นข้อจำกัดด้านวิถีชีวิต และสร้างควมด้อยโอกาสในการเข้าถึงการบริการทางสังคม

และกิจกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของภาครัฐ และเอกชนเข้ามาดำเนินงานในชุมชน ในขณะเดียวกันกลไก ภาครัฐระดับยังขาดการตระหนัก และปรับกระบวนการดำเนินงานให้เข้าถึงกลุ่มดังกล่าวอย่างจริงจัง

ดังนั้นความสัมพันธ์เชิงอำนาจของผู้สูงอายุในชุมชนแออัดที่ยังไม่มีการรวมกลุ่มกันอย่างเป็นทางการ เพราะมีข้อจำกัดด้านวิถีชีวิต และระยะเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มจึงเป็นอุปสรรคสำคัญในการใช้กลไก รัฐทั้งในท้องถิ่น และนโยบายเอื้ออำนวยต่อประโยชน์ และสิทธิของตนได้อย่างจริงจัง แต่ทั้งนี้มีความสัมพันธ์ กับความรู้สึกในอำนาจการต่อรองที่ได้กล่าวมาแล้วเช่นกัน

3.4.5 ระบบสวัสดิการทางสังคม

จากการศึกษาระบบสวัสดิการทางสังคมของกลุ่มเป้าหมายในชุมชนแออัด โดยจำแนกออกเป็น ระบบสวัสดิการทางสังคมของชุมชน องค์การเอกชน และภาครัฐที่จัดให้แก่ผู้สูงอายุนั้นสามารถสรุปได้ดังนี้

1) ระบบสวัสดิการทางสังคมของชุมชน

จากการศึกษาข้อมูลพื้นฐานดังที่ได้กล่าวมาแล้วตอนต้น พบว่า ระบบสวัสดิการทางสังคมต่างๆ ของชุมชนที่จัดให้แก่ผู้สูงอายุนั้นยังไม่มี ซึ่งชุมชนเคยมีการวางแผนงาน และกิจกรรมของกลุ่มออมทรัพย์ที่จะ จัดสรรรายได้จากกำไรกิจกรรมกลุ่มสำหรับผู้สูงอายุในชุมชน แต่ที่ผ่านมายังไม่มี การดำเนินงานใดๆ

จนกระทั่งในปี 2542-2543 เครือข่ายองค์กรชุมชนเมืองจังหวัดสุรินทร์ ได้จัดทำ โครงการเร่งรัด สวัสดิการคนจนคนด้อยโอกาส โดยขอรับการสนับสนุนงบประมาณจาก กองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (SIF Menu 5) ซึ่งได้จัดกองทุนสงเคราะห์แก่ผู้สูงอายุ และผู้พิการในชุมชนเมือง รายละ 500 บาท/เดือน ระยะเวลา 1 ปี แต่จากการศึกษาพบว่าผู้สูงอายุในชุมชนเป้าหมายได้รับกองทุนสงเคราะห์ไม่ครบตามจำนวน ก็คือ ได้รับ เพียง 300 บาท/เดือน เท่านั้น

กล่าวโดยสรุปแล้วองค์กรชุมชนยังไม่มีทิศทาง และแผนงานในการจัดระบบสวัสดิการทางสังคม แก่ผู้สูงอายุ และสมาชิกผู้ด้อยโอกาสในสังคมอื่นๆ เพราะจากการศึกษาแผนงานของชุมชนจะเน้นหนัก และให้ ความสำคัญต่อโครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในชุมชนมากกว่าการพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อสร้างความกิน ดียู่ดีแก่สมาชิก

2) ระบบสวัสดิการทางสังคมขององค์กรเอกชน

องค์กรเอกชนที่เข้ามาดำเนินกิจกรรมในพื้นที่ชุมชนแออัดในเขตเทศบาลเมืองสุรินทร์ ประมาณปี 2539-2540 นั้น ซึ่งได้รับงบประมาณจาก สำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง (พชม.) เน้นไปที่กิจกรรมกลุ่มออม ทรัพย์เพื่อการพึ่งตนเองทางด้านเงินทุนสำหรับการประกอบอาชีพ และการดำรงชีพประจำวัน แต่ไม่ได้ดำเนินงานกับกลุ่มผู้สูงอายุโดยตรง

นอกจากนี้ยังมีองค์กรเอกชนด้านการกุศลที่เข้ามาให้ความช่วยเหลือแก่ชุมชนเป็นครั้งคราว เช่น การแจกเครื่องอุปโภคบริโภค เป็นต้น ถึงอย่างไรก็ตามองค์กรเอกชนที่เข้ามาในช่วงดังกล่าวยังขาดความต่อ

เนื่องในการดำเนินงาน เพราะข้อจำกัดด้านงบประมาณ และคนทำงานในพื้นที่ที่ทำงานอย่าง ต่อเนื่องเพราะฉะนั้นบทบาทขององค์กรเอกชนในพื้นที่จึงไม่ค่อยจะเด่นชัดในเรื่องนี้

3) ระบบสวัสดิการทางสังคมของภาครัฐ

ระบบสวัสดิการทางสังคมที่ได้จัดให้แก่ผู้สูงอายุที่อยู่อาศัยในชุมชนแออัดนั้นมีหลายหน่วยงานด้วยกันในด้านต่างๆ ดังนี้

1) การรักษาพยาบาล และอนามัย โดย สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งผู้สูงอายุได้รับบัตรสงเคราะห์ในการรักษาพยาบาลจากโรงพยาบาลของรัฐ และในปัจจุบันมีการขยายโครงการบัตรทอง 30 บาทให้ครอบคลุมมากยิ่งขึ้น รวมทั้งการจัดหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ไปให้บริการตรวจรักษาโรคแก่ผู้สูงอายุ และสมาชิกในชุมชนเป็นครั้งคราว

2) การรักษาความมั่นคงปลอดภัยในชีวิต และทรัพย์สิน โดยสำนักงานตำรวจแห่งชาติจังหวัดสุรินทร์ ดำเนินการฝึกอบรม และตรวจตรารักษาความสงบเรียบร้อยแก่ชุมชน ซึ่งผู้สูงอายุได้รับผลประโยชน์ในด้านดังกล่าวทางอ้อม

3) การสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม โดย สำนักงานเทศบาลเมืองสุรินทร์ และสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด ในการรณรงค์ป้องกัน และปราบปรามพาหะนำโรคในชุมชน เช่น การฉีดวัคซีนป้องกันโรคสุนัขบ้า การพ่นหมอกควันกำจัดยุง และการกำจัดแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลาย ฯลฯ

4) หน่วยแพทย์เคลื่อนที่ โดยโรงพยาบาลค่ายวิรุฒนิโธธิ ในสังกัดกระทรวงกลาโหม ดำเนินการตรวจรักษาพยาบาลแก่ผู้สูงอายุ และชาวบ้านในชุมชนเป็นระยะๆ ทุกปี

5) การศึกษา โดย สำนักงานเทศบาลเมืองสุรินทร์ และการศึกษานอกโรงเรียน ในการจัดให้การศึกษาแก่บุตรหลานของผู้สูงอายุในชุมชน

6) การสงเคราะห์เครื่องอุปโภคบริโภคตามสถานการณ์ โดยสำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดสุรินทร์ และหน่วยงานภาครัฐอื่นๆ ตามสถานการณ์ เช่น การแจกข้าวสารอาหารแห้ง และเครื่องนุ่งห่ม เป็นต้น

3.4.6 ปัญหา และอุปสรรคการเข้าถึงระบบสวัสดิการทางสังคม

จากการศึกษาปัญหา และอุปสรรคในการเข้าถึงระบบสวัสดิการทางสังคมของกลุ่มเป้าหมายนั้นพบว่า มีปัญหาที่สำคัญ ก็คือ

1) สภาพรูปแบบการดำเนินชีวิตที่ไม่มีเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนา ทั้งในด้านเศรษฐกิจ และสังคมของชุมชน เนื่องจากการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนจะต้องสูญเสียเวลาในการประกอบอาชีพ และขาดรายได้ จึงมีผลต่อโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากร การบริการ และสวัสดิการทางสังคมด้วย

2) ผู้สูงอายุส่วนมากไม่ได้รับการศึกษา และไม่รู้หนังสือ จึงเป็นอุปสรรคในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

3) กลไกรัฐในท้องถิ่นไม่มีการกระจายข้อมูลข่าวสารข้อมูลในการให้บริการ และสวัสดิการทางสังคม แก่กลุ่มเป้าหมายอย่างสม่ำเสมอ เช่น การกระจายข้อมูลข่าวสารที่สำคัญผ่านหอกระจายข่าวของชุมชน เป็นต้น เพราะที่ผ่านมาไม่ค่อยได้ใช้ประโยชน์เท่าที่ควร

4) กลไกรัฐไม่มีการจัดระบบข้อมูลกลุ่มเป้าหมาย เพื่อติดตาม และการจัดสวัสดิการอย่างทั่วถึง

บทที่ 4

สรุปอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

4.1 สรุปผลการศึกษา

จากผลการศึกษาในบทที่ 3 ดังรายละเอียดที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น สามารถสรุปผลการศึกษาการพัฒนา
ระบบสวัสดิการทางสังคมกลุ่มเป้าหมาย ดังนี้

4.1.1 ข้อมูลพื้นฐานทางเศรษฐกิจ และสังคมของชุมชน

ลักษณะทางด้านเศรษฐกิจของชุมชนแออัด เป้าหมายที่ศึกษาส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป
และการค้าขายสินค้าเบ็ดเตล็ดเล็ก ๆ น้อย ๆ โดยมีรายได้ของครัวเรือนเฉลี่ยอยู่ในช่วง 70,000-140,000 บาท/ปี
มากที่สุด ร้อยละ 43.92 และมีรายได้ต่ำกว่า 70,000 บาท/ปี ร้อยละ 35.14 รองลงมา ซึ่งส่วนมากครัวเรือน
สมาชิกในชุมชนจะมีอาชีพมากกว่า 1 อาชีพ

ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นชาวไทยเขมรซึ่งมีภูมิลำเนาและภูมิลำเนาเคยอยู่ในภาคเกษตร
กรรมในชนบท และอพยพย้ายจากพื้นที่รอบนอกของเมืองสุรินทร์เข้ามาแสวงหาอาชีพในเมืองหลังจากภาค
เกษตรกรรมล่มสลาย เนื่องจากปัญหาที่ดินทำกิน และภัยธรรมชาติคุกคาม โดยชุมชนแออัดมีผู้อยู่อาศัยระยะ
ประมาณ 30 กว่าปีมาแล้ว

ลักษณะบ้านเรือนที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่มีโครงสร้างเป็นบ้านคอนกรีตชั้นเดียวสร้างแบบง่าย ๆ และส่วน
มากเป็นเจ้าของบ้าน พื้นที่ตั้งชุมชนอยู่ในพื้นที่ของราชพัสดุบริเวณคูเมืองโบราณด้านทิศตะวันตกของเมือง
สุรินทร์ ระบบสาธารณูปโภคพื้นฐานจะได้รับการพัฒนาหลังจากการชุมนุมคัดค้านการย้ายชุมชนออกจากพื้นที่คู
เมืองโบราณในปี 2532 แต่ยังไม่ทั่วถึงทุกครัวเรือน

ลักษณะโครงสร้างของประชากรในชุมชนส่วนมากอยู่ในวัยแรงงานร้อยละ 63.2 และมีประชากร
วัยพึ่งพิงร้อยละ 36.8 และมีจำนวนสมาชิกในครอบครัวเฉลี่ย 4 คน และมีองค์ประกอบของสมาชิกใน
ครอบครัวตั้งแต่หนึ่งรุ่นจนถึงมากกว่าสองรุ่นอาศัยอยู่ร่วมกัน

4.1.2 ลักษณะครอบครัวของผู้สูงอายุ

โครงสร้างทางด้านครอบครัวของผู้สูงอายุกลุ่มเป้าหมายในการศึกษาส่วนมากมีสมาชิกตั้งแต่ 1-2 รุ่น
อยู่ร่วมกัน แต่ส่วนมากจะเป็นครอบครัวเดี่ยว และมีบางครอบครัวที่ผู้สูงอายุถูกปล่อยให้อยู่เพียงลำพังคนเดียว
นอกจากนี้ก็พบว่าผู้สูงอายุที่อยู่อาศัยกับบุตรหลานก็ไม่ได้รับการดูแล และต้องรับภาระในการดูแลตนเองทั้ง
หมด

4.1.3 วิถีชีวิต และรูปแบบการดำเนินชีวิต

ลักษณะการประกอบอาชีพของผู้สูงอายุส่วนมากหาเก็บของเก่าจากขยะในตลาด และชุมชนเมืองมาขาย และมีรายได้เฉลี่ยจากการขายของเก่าดังกล่าว 200-500 บาท/สัปดาห์เท่านั้น และบางรายยังชีพด้วยการช่วยเหลืองานเพื่อนบ้านในชุมชนแลกข้าว และอาหาร

นอกจากนี้จุดเปลี่ยนของวิถีชีวิตที่สำคัญของผู้สูงอายุจะสามารถแบ่งออกได้ 4 ช่วงด้วยกัน ก็คือ 1) ครอบครัว และภาคเกษตรกรรมล่มสลาย 2) การสมรส 3) หลังการหย่าร้าง และหม้าย และ 4) วัยชรา ซึ่งวงจรความเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตดังกล่าวเป็นจุดหักเหที่สำคัญของผู้สูงอายุที่มีผลกระทบต่อรูปแบบการดำรงชีวิตทั้งในปัจจุบัน และในอนาคต

4.1.4 การประเมินตนเอง

ในการประเมินตนเองของผู้สูงอายุพบว่าสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ด้านที่สำคัญด้วยกัน ก็คือ 1) การประเมินตนเองในด้านบวก หรือตนเองมีคุณค่าความสำคัญ เนื่องจากมีปัจจัยในด้านภาระหน้าที่ และบทบาทในการดูแลบุตรหลานมีส่วนสำคัญต่อทักษะในการประเมินตนเอง และ 2) การประเมินตนเองในด้านลบ หรือรู้สึกที่ไม่มีคุณค่าใดๆ เพราะว่าตนเองประสบปัญหาการถูกทอดทิ้งจากสมาชิกในครอบครัว

กลุ่มที่ประเมินตนเองในด้านบวกจะมีแรงจูงใจในการดำเนินชีวิตต่อไป เพื่ออนาคตของบุตรหลานที่ต้องให้ความเอาใจใส่ดูแลเป็นปัจจัยสำคัญและมีแบบแผนการดำเนินชีวิตแน่นอน ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุที่ประเมินตนเองในด้านลบไม่มีแบบแผนการดำเนินชีวิตของตนเองในอนาคต และมีแผนการคิดฆ่าตัวตายอยู่ในใจเป็นทางเลือกในอนาคตด้วย

4.1.5 การวิเคราะห์ความยากลำบาก

ปัญหา และความยากลำบากที่สำคัญของผู้สูงอายุเผชิญอยู่นั้นมีอยู่ด้วยกัน 2 ประการด้วยกัน ก็คือ 1) ปัญหาการประกอบอาชีพ และดำรงชีพประจำวัน เพราะไม่มีใครดูแลจำเป็นต้องหาเลี้ยงชีพเอง และ 2) ปัญหาสุขภาพร่างกายที่เริ่มร่วงโรยตามกาลเวลา และเป็นอุปสรรคต่อการประกอบอาชีพและรายได้ในการเลี้ยงดูตนเอง

การให้ความช่วยเหลือของหน่วยงานภาครัฐ องค์กรเอกชน และชุมชนที่ผ่านมาในที่สำคัญ ก็คือ 1) การออกบัตรสงเคราะห์แก่ผู้สูงอายุในการรักษาพยาบาล และโครงการบัตรทอง 30 บาท 2) การแจกเครื่องอุปโภคบริโภคตามสถานการณ์ 3) หน่วยแพทย์เคลื่อนที่บริการตรวจรักษาพยาบาล จาก หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง

แต่ถึงอย่างไรก็ตามการให้ความช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาอาชีพ และรายได้แก่ผู้สูงอายุนี้ยังไม่มีหน่วยงานใดเข้ามาดำเนินงานแต่อย่างใด

นอกจากนี้ในการขจัดความยากลำบากในสิ่งที่ต้องเผชิญอยู่ของผู้สูงอายุส่วนหนึ่งใช้กรอบแนวคิดด้านพุทธศาสนา เรื่อง เจริญกรรม มาอธิบาย และสร้างความเข้าใจในปรากฏการณ์ที่ตนเองเผชิญอยู่

4.1.6 ความรู้สึกต่อตนเองในเรื่องอำนาจต่อรอง

ในประเด็นความรู้สึกต่อตนเองในเรื่องอำนาจการต่อรองของผู้สูงอายุจะมีความสัมพันธ์กับการประเมินตนเองของผู้สูงอายุด้วย ก็คือ กลุ่มที่ประเมินตนเองในด้านบวกจะรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า และมีอำนาจในการต่อรองภายในครอบครัว เพราะว่าตนเองยังคงมีบทบาทหน้าที่สำคัญภายในครอบครัวอยู่

แต่ผู้สูงอายุในกลุ่มที่ประเมินตนเองในด้านลบจะมองว่าตนเองไม่มีอำนาจการต่อรองใด ๆ ทั้งต่อครอบครัว และสังคม เนื่องจากตนเองเผชิญปัญหา และความยากลำบากมาโดยตลอดแต่ไม่ได้รับความช่วยเหลือใด ๆ กลับมารวมทั้ง

แต่ถึงอย่างไรก็ตามผู้สูงอายุในชุมชนยังไม่มีกรรวมกลุ่ม เพื่อการต่อรองทางการเมือง และผลประโยชน์ตามสิทธิมนุษยชนพึงได้รับในด้านต่างๆ จากภาครัฐ

4.1.7 ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

ผลจากการไม่มีการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุในชุมชนดังกล่าว ส่งผลให้การต่อรองทางการเมือง และผลประโยชน์ต่อตนเองอ่อนลงไปด้วยนั้น ในลักษณะความสัมพันธ์ทางด้านอำนาจกับกลไกรัฐในชุมชนและท้องถิ่นเป็นความสัมพันธ์แบบปัจเจกที่เป็นเพื่อนบ้านมากกว่า

ซึ่งทัศนะของผู้สูงอายุต่อกลไกรัฐทั้งในชุมชน และท้องถิ่นไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการ และสามารถแก้ไขปัญหาของเขาได้จริง เนื่องจากประสบการณ์ที่ผ่านมาได้รับความช่วยเหลือจากภาครัฐค่อนข้างต่ำ แต่ถึงอย่างไรก็ยังคงมีความคาดหวังว่ากลไกรัฐดังกล่าวจะสามารถเป็นที่พึ่งพาของตนเองได้

4.1.8 ระบบสวัสดิการทางสังคมของชุมชน เอกชน และรัฐ

องค์กรชุมชนมีแผนงาน และกิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์ที่จะจัดระบบสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุในชุมชน แต่ที่ผ่านมายังไม่ได้ดำเนินงานตามแผนงานดังกล่าว เพราะผลกำไรจากการดำเนินงานยังไม่เพียงพอต่อการดำเนินการได้ และปัญหาการบริหารจัดการภายในกลุ่มเองด้วย

องค์กรเอกชนที่เข้ามาดำเนินงานในด้านสวัสดิการทางสังคมที่ผ่านมาเน้นด้านการสงเคราะห์ตามสถานการณ์มากกว่าการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง และจริงจัง

หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องที่มีบทบาทค่อนข้างโดดเด่น ก็คือ หน่วยงานด้านสาธารณสุขของจังหวัด ทั้ง สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด (สสจ.) สำนักงานเทศบาลเมืองสุรินทร์ และโรงพยาบาลค่าย วีรวัฒน์โยธิน ส่วนภาครัฐอื่นๆ มีบทบาทในการดำเนินงานกับกลุ่มเป้าหมายค่อนข้างน้อยมาก

4.1.9 ปัญหาและอุปสรรคในการเข้าถึงระบบสวัสดิการทางสังคม

ปัญหา และอุปสรรคที่สำคัญของผู้สูงอายุในการเข้าถึงระบบสวัสดิการ หรือทรัพยากรอื่นๆ ของภาครัฐในฐานะที่มีบทบาทสำคัญ ก็คือ รูปแบบการดำเนินชีวิตที่จำเป็นต้องทำงานหาเลี้ยงชีพทุกวันตั้งแต่เช้าจนค่ำ จึงไม่มีเวลาเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน และภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ส่งผลให้ผู้สูงอายุไม่ทราบข้อมูลข่าวสาร และได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือต่างๆ เท่าที่ควร

ซึ่งปัญหาที่สำคัญประการหนึ่ง ก็คือ หน่วยงาน และกลไกรัฐในท้องถิ่นมีการกระจายข้อมูล ข่าวสาร เกี่ยวกับบริการทางสังคม และสวัสดิการต่างๆ ที่ผู้สูงอายุควรทราบค่อนข้างน้อยมาก ด้วยเหตุดังกล่าวผู้สูงอายุบางส่วนจึงเข้าไม่ถึงระบบสวัสดิการทางสังคมดังกล่าวจากภาครัฐ

นอกจากนี้ ปัญหา และข้อจำกัดในด้านระยะเวลาการไปใช้บริการของรัฐต้องใช้ระยะเวลามาก ทำให้มีผลกระทบต่อการประกอบอาชีพ และรายได้ของผู้สูงอายุ จึงไม่ค่อยไปใช้บริการต่าง ๆ ของภาครัฐ

4.2 อภิปรายผลการศึกษา

จากผลการศึกษาลักษณะพื้นฐานทางเศรษฐกิจ และสังคมของชุมชนแออัดที่ศึกษาดังรายละเอียดในบทที่ 3 ข้างต้นนั้น ในการอภิปรายผลการศึกษาได้นำแนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องมาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์ผลศึกษา ดังนี้

4.2.1 ลักษณะทางเศรษฐกิจ และสังคมของชุมชน

1) การล่มสลายของสังคมเกษตรกรรมชนบท

จากประวัติความเป็นมา และการตั้งถิ่นฐานของชุมชนแออัดเทศบาลนครนนทบุรีที่มีอายุประมาณ 30 กว่าปีนั้นมีภูมิหลังมาจากภาคเกษตรกรรม ซึ่งอยู่ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (2500-2504) เป็นต้นมา ในขณะที่เดียวกันกระแสการตื่นตัวอพยพย้ายถิ่นของประชากรในชุมชนอีสานในการแสวงหาที่ดินทำกินจะอยู่ในช่วง ประมาณปี 2507-10 เป็นต้นมา เนื่องจากนโยบายการส่งเสริมพืชเศรษฐกิจ และความต้องการขยายพื้นที่เพาะปลูกมีค่อนข้างสูง

ซึ่งในอดีตรูปแบบการผลิตดั้งเดิมของชุมชนอีสานในยุคแรก ๆ ทำการผลิตเพื่อการยังชีพของครัวเรือนเป็นสำคัญ โดยใช้แรงงานมนุษย์ภายในครอบครัวและสัตว์ทำการผลิตและการแลกเปลี่ยน สินค้าต่อสินค้า (Barter Trade) กับชุมชนอื่นๆ ที่ผลิตสินค้าแตกต่างกันในพื้นที่ลุ่มน้ำมูล และทุ่งกุลารัษฎ์ต่อมารูปแบบการผลิตได้เปลี่ยนแปลงไปมุ่งทำการผลิตเพื่อการค้าตามนโยบายการส่งเสริมของรัฐที่มุ่งการผลิตเพื่อการส่งออกสินค้าเกษตร

ในการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรดังกล่าวมิได้พัฒนาคุณภาพการผลิตเพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร แต่เป็นการขยายพื้นที่เพาะปลูกมากกว่า ด้วยเหตุดังกล่าวจึงเกิดช่องว่างในการเปลี่ยนผ่านรูปแบบการผลิตทางการเกษตรที่มีปัจจัยเกี่ยวข้องที่สำคัญ ก็คือ

- 1) ปัจจัยแรงงานในการผลิตของครัวเรือนเกษตรกร
- 2) ปัจจัยทุนสำหรับการขยายพื้นที่เพาะปลูก
- 3) ปัจจัยสนับสนุนด้านโครงสร้างพื้นฐาน
- 4) ปัจจัยด้านกลไกระบบตลาด

ความเชื่อมโยงทั้งสามปัจจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวมีผลต่อรูปแบบการผลิตของเกษตรกรในช่วงที่ผ่านมาอย่างยิ่ง เพราะการเพิ่มพื้นที่เพาะปลูกจำเป็นต้องใช้แรงงาน และทุนอย่างมหาศาล ดังนั้น รูปแบบการแลกเปลี่ยนแรงงานภายในชุมชนนั้นไม่เพียงพอ และตอบสนองต่อความต้องการของครัวเรือนเกษตรกรจึงต้องใช้แรงงานรับจ้าง และเครื่องจักรกลเข้ามาเกี่ยวข้องสำหรับการบุกเบิกพื้นที่ใหม่

ในขณะเดียวกันที่ผ่านมากะบวนการสะสมทุนของเกษตรกรในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ ยังไม่มี หรือไม่เพียงพอต่อความต้องการขยายพื้นที่เพาะปลูกได้ และสถาบันเงินทุนสนับสนุนการผลิตในภาคเกษตรกรรมก็ยังไม่มีการรับ ดังนั้นแหล่งทุนที่สำคัญของเกษตรกรในช่วงการเปลี่ยนผ่าน ก็คือ นายทุนแหล่งเงินกู้ยืมในระบบทั้งภายในชุมชน และนอกชุมชน โดยใช้ที่ดินเป็นหลักประกันความเสี่ยงไว้กับ เจ้าของทุน

ซึ่งสถานการณ์การผลิตของเกษตรกรในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ที่ส่วนใหญ่ทำนาข้าวนั้น ระบบการผลิตต้องพึ่งพาธรรมชาติ หรือเป็นพื้นที่เกษตรน้ำฝน (Rain fed Area) โดยเฉพาะการพัฒนาระบบชลประทานที่เป็นโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อการเพาะปลูกยังไม่มีเพียงพอต่อความต้องการใน ขณะนั้น ดังนั้นการเพาะปลูกของเกษตรกรจึงมีอัตราเสี่ยงค่อนข้างสูง

นอกจากนี้ยังมีปัจจัยด้านกลไกระบบตลาดทั้งในท้องถิ่น ส่วนกลาง และโลก เป็นผู้กำหนดราคา รับซื้อสินค้าการเกษตรตามหลักการอุปสงค์และอุปทานตลาดแต่เพียงฝ่ายเดียว จึงทำให้เกษตรกรต้องแบกรับความเสี่ยงเพิ่มมากยิ่งขึ้นในการขาดทุนจากการจำหน่ายผลผลิต และปัญหานี้สืบจากแหล่งเงินกู้ยืมในระบบที่นอกเหนือจากภัยธรรมชาติ

เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่าช่องว่างจากการเปลี่ยนผ่านรูปแบบการผลิตทางการเกษตรดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อเกษตรกร และสังคมเกษตรกรรมชนบทในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ ในภายหลังที่นำไปสู่การล่มสลายของเกษตรกรรายย่อย คือ ปัญหานี้สืบ และการสูญเสียที่ดินแก่นายทุนเงินกู้ยืมในระบบที่มีปัจจัยด้านภัยธรรมชาติ และราคาผลผลิตทางการเกษตรไม่มีเสถียรภาพเป็นตัวเร่งอัตราการสูญเสียที่ดิน ที่มาจากการขาดทุนในการประกอบการ ทำให้สถานภาพเกษตรกรเปลี่ยนไปเป็นเกษตรกรรับจ้าง และเกษตรกรไร้ที่ดินในที่สุด

2) ปัญหาการสูญเสียที่ดิน และขนาดการถือครองที่ดิน

ปัญหานี้สืบของเกษตรกรที่เป็นผลสืบเนื่องมาจากการผลิตทางการเกษตร และการดำรงชีพในช่วงปัญหาการเปลี่ยนผ่านทางด้านรูปแบบการผลิตทางการเกษตรกรรมที่ได้กล่าวมาแล้วนั้นมีส่วนสัมพันธ์กันกับการสูญเสียที่ดินของเกษตรกรในพื้นที่รอบนอกที่อยู่ติดกับเมืองสุรินทร์ค่อนข้างสูง

เนื่องจากประวัติกุณิหลังของสมาชิกที่อพยพย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชนแออัดปัจจุบันนั้นเดิมเคยอยู่ในภาคเกษตรกรรมในพื้นที่อำเภอต่างๆ รอบเมืองสุรินทร์ และประสบปัญหานี้สืบจนนำไปสู่การ สูญเสียที่ดินทำกินแก่นายทุน นอกจากนี้ในช่วงเศรษฐกิจฟองสบู่ได้มีการซื้อที่ดินเพื่อการเก็งกำไรในพื้นที่พัฒนาทางเศรษฐกิจ และบริการก็เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ที่ดินเปลี่ยนมือจากเกษตรกรเช่นเดียวกัน

นอกจากนี้ การเพิ่มจำนวนประชากรของชุมชนเกษตรกรรม และในขณะเดียวกันที่ดินทำกินมีอยู่อย่างจำกัดก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ที่ดินทำกินถูกแบ่งซอยแจกจ่ายถ่ายโอนแก่สมาชิกในครอบครัว จึงทำให้ที่

ดินมีขนาดเล็ก และไม่คุ้มกับการลงทุนทำการผลิต ด้วยเหตุดังกล่าวเกษตรกรจึงขายที่ดินแปลงเล็กแปลงน้อย แก่นายทุน และเพื่อนบ้าน เพื่อนำเงินไปชำระหนี้สิน และแสวงหาที่ดินอื่นๆ ซึ่งมีราคาถูกกว่า รวมไปถึงการแสวงหางานอื่นๆ ในเมืองท่าแทนอาชีพเดิม

3) การอพยพย้ายแรงงาน และชุมชนแออัดในเมือง

การล่มสลายภาคเกษตรกรรมในชนบทที่ประสบปัญหาการผลิตจนแตกตัวเป็นแรงงานอพยพในภาคอุตสาหกรรม และบริการในเมืองสุรินทร์ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วตอนต้น แต่แรงงานในภาคเกษตรกรรมดังกล่าวส่วนใหญ่เป็นแรงงานไร้ฝีมือ จึงย้ายเข้าสู่ตลาดแรงงานที่ต้องการใช้แรงงานมากกว่าทักษะ เช่น กรรมกรโรงสีไฟ และกรรมกรแบกหามส่งสินค้าระหว่างสถานีรถไฟขนส่งให้กับร้านค้าในเมือง

ในขณะเดียวกันแรงงานรับจ้างเหล่านี้มีรายได้ค่าตอบแทนค่อนข้างต่ำเพียง วันละ 40-120 บาท/วัน ขึ้นอยู่กับปริมาณงานที่มีอยู่ในแต่ละวัน ซึ่งข้อจำกัดอีกประการหนึ่ง ก็คือ ขีดความสามารถในการซื้อหาที่ดินสำหรับการสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยถูกจำกัด เพราะมีรายได้ไม่เพียงพอ และราคาที่ดินในเขตเมืองค่อนข้างสูง และภาครัฐเองไม่มีระบบสวัสดิการที่อยู่อาศัยสำหรับคนจนผู้มีรายได้น้อยเหล่านี้

ดังนั้น แรงงานรับจ้างในเมืองสุรินทร์ ดังกล่าวจึงเข้าไปหาจับจองพื้นที่รกร้างว่างเปล่าทั้งของรัฐและเอกชนสำหรับการสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยในราคาถูกพออยู่ได้ และอยู่ใกล้กับแหล่งงานทำได้สะดวก จนกระทั่งกลายเป็นชุมชนแออัดขนาดใหญ่ตั้งอยู่กระจัดกระจายในเมืองสุรินทร์ ที่พบในปัจจุบัน

นอกจากนี้ จากการอพยพย้ายมาอยู่ร่วมกันของประชากรหลากหลายชุมชนในพื้นที่รอบนอกของเมืองสุรินทร์ และจังหวัดใกล้เคียงดังกล่าว เมื่อมาอยู่อาศัยร่วมกันภายในชุมชนเดียวกันได้สร้างความไร้ระเบียบ และกฎเกณฑ์ภายในชุมชนในระยะแรกๆ ค่อนข้างสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาการพนัน ปัญหายาเสพติดแพร่ระบาด และปัญหาสิ่งแวดล้อมของชุมชน เพราะต่างคนต่างอยู่ไม่มีการสร้าง กฎระเบียบในการปฏิบัติ และการอยู่อาศัยร่วมกัน

จนกระทั่งในปี 2532 หลังจากการชุมนุมคัดค้านการไล่ที่อยู่อาศัย ได้มีข้อตกลงร่วมกันสามฝ่ายระหว่าง 1) องค์การชุมชน 2) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (เทศบาล) และ 3) กรมศิลปากร ในฐานะผู้ดูแลที่ดินแหล่งโบราณสถาน โดยการพัฒนาสภาพแวดล้อมของชุมชนให้น่าอยู่อาศัย การพัฒนาระบบสาธารณูปโภค และการจัดระเบียบชุมชนใหม่ ซึ่งได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการชุมชน และระบบการปกครองของชุมชนร่วมกับเทศบาลเมืองสุรินทร์

นอกจากนี้ ยังมีองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) เข้ามาดำเนินสนับสนุนงานพัฒนาชุมชน โดยการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพึ่งตนเองในช่วงปี 2539-2540 และเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่องค์กรชุมชนจนขีดความสามารถในการประสานงานสร้างความร่วมมือกับภาครัฐในการพัฒนาคุณภาพชีวิตมากยิ่งขึ้น จนกระทั่งได้ร่วมกันจัดตั้งองค์กรชุมชนในรูปของ “เครือข่ายองค์กรชุมชนเมืองจังหวัดสุรินทร์” มีบทบาทหน้าที่ในการสร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านการพัฒนาชุมชนเมืองภายในท้องถิ่น ภูมิภาค และประเทศ

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าชุมชนแออัดในช่วงก่อน และหลังการจัดระเบียบชุมชนจะมีความแตกต่างกันค่อนข้างสูง ทั้งในด้านการจัดการระบบสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน และการจัดระเบียบกฎเกณฑ์ในการอยู่อาศัย

ร่วมกันภายในชุมชน โดยให้สมาชิกเลือกตั้งคณะกรรมการชุมชนขึ้นมาทำหน้าที่ในการปกครอง ดูแล และพัฒนาชุมชนในทุกๆ ด้าน ทำให้ปัญหาของชุมชนที่เคยมีอยู่เริ่มลดน้อยลง และบางอย่างสามารถคลี่คลายได้จนเกือบหมด เช่น ปัญหายาเสพติด และปัญหาสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

4.2.2 การพัฒนาระบบสวัสดิการทางสังคมแก่ผู้สูงอายุ

จากผลการศึกษากระบวนการสวัสดิการทางสังคมผู้สูงอายุที่อยู่อาศัยในชุมชนแออัดดังกล่าวนี้ จะเห็นได้ว่าเป็นกลุ่มคนที่ด้อยโอกาสในการเข้าถึงการบริการทางสังคม และระบบสวัสดิการ ตลอดจนทรัพยากรการพัฒนาคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ต่างๆ จากภาครัฐ ทั้งนี้เพราะว่า

1) บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

การกระจายอำนาจในการบริหารจัดการทรัพยากร และระบบการจัดการสวัสดิการทางสังคมแก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเฉพาะเทศบาลเมืองสุรินทร์ที่เป็นองค์กรรับผิดชอบในการจัดระบบ สวัสดิการทางสังคมแก่สมาชิกในชุมชนทั้งในด้านวัตถุ จิตใจ และการสนับสนุนด้านปัจจัยอื่นๆ ให้สามารถดำรงชีพได้อย่างปกติสุขนั้น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องได้รับการสนับสนุนด้านทรัพยากรต่างๆ อย่างเพียงพอจากส่วนกลางด้วยเช่นกัน

ซึ่งจากผลการศึกษาพบว่าบทบาทเทศบาลในด้านการจัดระบบสวัสดิการทางสังคมแก่กลุ่มเป้าหมายผู้สูงอายุนั้นมีน้อยมาก และไม่ครอบคลุมทางด้านจิตใจด้วย ก็คือ การให้ความช่วยเหลือสนับสนุนปัจจัยที่จำเป็นแก่การดำรงชีพแก่ผู้สูงอายุเฉพาะด้าน เช่น การสงเคราะห์ตามสถานการณ์ การเฝ้าระวังปัญหาด้านสุขภาพอนามัย การสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมชุมชน และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานระบบสาธารณูปโภคเป็นสิ่งสำคัญมากกว่า

เพราะฉะนั้นในการจัดระบบสวัสดิการทางสังคมแก่ผู้สูงอายุที่อยู่อาศัยในชุมชนแออัดจำเป็นต้องให้ความสำคัญในด้านจิตใจเป็นอันดับแรก และให้การสนับสนุนด้านปัจจัยอื่นๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีพให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างเป็นปกติสุขในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งเสริมสนับสนุนบทบาทสถาบันครอบครัว และชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม (Community Care) เพราะว่าผู้สูงอายุประสบปัญหาจากการถูกทอดทิ้งให้อยู่ตามลำพัง และมีความต้องการด้านความอบอุ่นจากครอบครัวมากกว่า

2) บทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชน

จากขีดความสามารถขององค์กรชุมชน และเครือข่ายองค์กรชุมชนเมืองจังหวัดสุรินทร์ในการจัดทำโครงการเร่งรัดสวัสดิการแก่คนจนคนด้อยโอกาสที่อยู่อาศัยในชุมชนเมืองที่ผ่านมาในปี 2542 - 2543 ดังกล่าว โดยจัดเป็นกองทุนสงเคราะห์แก่ผู้สูงอายุ และคนพิการให้ได้รับเบี้ยยังชีพรายเดือนนั้นสามารถช่วยแบ่งเบาภาระของครอบครัวไปได้บ้าง แม้ว่าจะไม่ต่อเนื่อง และยั่งยืนก็ตาม แต่ถือว่าเป็นการคิดริเริ่มจากชุมชนเองที่ดี

เพราะฉะนั้นการส่งเสริมบทบาทการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชน และเครือข่ายในการจัดระบบสวัสดิการทางสังคมแก่คนจนและผู้ด้อยโอกาสที่อยู่อาศัยในชุมชนแออัดแบบครบวงจรมากยิ่งขึ้น น่าจะเป็นแนวทางที่ถูกต้อง โดยการส่งเสริมบทบาทนับตั้งแต่สถาบันครอบครัวให้ความสนใจ และตระหนักต่อบทบาทหน้าที่ของตนเองในการดูแลเอาใจใส่ผู้สูงอายุ โดยองค์กรชุมชน และเครือข่ายประสานความร่วมมือกับภาครัฐที่เกี่ยวข้องสนับสนุน

3) การประยุกต์แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน

จากการศึกษาระบบวัฒนธรรมของชุมชนพบว่าส่วนใหญ่เป็นชาวไทยเขมรนั้น แม้ว่ามาจากชุมชนหลายๆ ชุมชนในจังหวัดสุรินทร์ ก็ตาม แต่มีรากฐานทางวัฒนธรรมที่ไม่แตกต่างกันจึงเป็นจุดแข็งของชุมชนที่สามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการจัดระบบสวัสดิการทางสังคมแก่ผู้สูงอายุได้

ซึ่งวัฒนธรรมชุมชนชาวไทยเขมรมีรากฐานจากชุมชนเกษตรกรรมที่มีความเอื้ออาทรช่วยเหลือกัน ความถูกต้องทางด้านจริยธรรม ความมีน้ำใจงาม และการพึ่งพาอาศัยกันภายในชุมชน จากการศึกษายังคงพบเห็น และมีการสนับสนุนช่วยเหลือระหว่างเพื่อนบ้านด้วยกัน เช่น การดูแลหาอาหารให้แก่ ผู้สูงอายุที่ไม่มีบุตรหลานดูแล และการถามไถ่สารทุกข์สุกดิบ เป็นต้น

เพราะฉะนั้นลักษณะความเอื้ออาทร และลักษณะการพึ่งพาอาศัยกันภายในชุมชนที่มีอยู่ดังกล่าวจึงเป็นลักษณะที่ดี และยังคงเป็นจุดแข็งทางด้านวัฒนธรรมของชุมชนที่ควรส่งเสริมสนับสนุนแนวทางดังกล่าวนี้ โดยนำแนวคิดมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางการสร้างระบบการจัดการสวัสดิการแก่ ผู้สูงอายุเพื่อการพึ่งพาตนเองได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะการเยียวยาทางด้านจิตใจแก่ผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้งจากบุตรหลาน

4.3 ข้อเสนอแนะ

4.3.1 ข้อเสนอแนะในระดับนโยบาย

1) การกระจายอำนาจในการบริหารจัดการสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบริหารจัดการทรัพยากรต่างๆ ที่จะสนับสนุนระบบการจัดการสวัสดิการทางสังคมแก่ผู้สูงอายุที่อยู่อาศัยในชุมชนแออัดในเขตเมือง โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (เทศบาล) จัดทำแผนงาน และกิจกรรมร่วมกับองค์กรชุมชน หรือเครือข่ายชุมชนเมือง เพื่อสร้างระบบภาคีความร่วมมือระหว่างท้องถิ่นที่มีประสิทธิภาพ

2) การปรับปรุงแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้องและเป็นอุปสรรคต่อการจัดปรับกลไกภาครัฐในการจัดระบบสวัสดิการทางสังคมแก่ผู้สูงอายุ เพื่อตัดตอนกลไกการบริหารจัดการในเชิงโครงสร้างที่ซับซ้อนและหลากหลายทั้งขั้นตอน และหน่วยงาน เพื่อความสะดวกในการเข้าถึง และรับบริการทางสังคมต่าง ๆ ได้ง่ายและสะดวกมากยิ่งขึ้น

4.3.2 ข้อเสนอแนะในระดับปฏิบัติการ

- 1) กลไกรัฐในท้องถิ่นปรับปรุงกระบวนการ และรูปแบบการทำงานที่เน้นเชิงรุกเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดทำระบบข้อมูลโครงสร้างประชากร และกลุ่มผู้ด้อยโอกาสต่าง ๆ อย่างเป็นระบบเพื่อความสะดวกรวดเร็วในการติดตาม และสนับสนุนช่วยเหลือ
- 2) การปรับปรุงระบบการให้บริการของสถานบริการพยาบาลที่อยู่ในความรับผิดชอบของรัฐให้มีความสะดวกรวดเร็วมากกว่าที่เป็นอยู่ เพื่อขจัดปัญหาการสูญเสียเวลาในการรอรับบริการ และการสูญเสียรายได้จากการประกอบอาชีพของผู้สูงอายุ
- 3) การกระจายสถานบริการด้านสุขภาพอนามัยให้มีสถานที่ตั้งอยู่ใกล้กับแหล่งชุมชนผู้มีรายได้น้อยในเมือง ในรูปแบบคลินิกขนาดเล็กที่มีความสะดวกต่อการรักษาพยาบาลขั้นพื้นฐาน และไม่มีควมซับซ้อนมากนัก โดยเฉพาะมีระยะเวลาในการเปิดรับการรักษาพยาบาลที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนให้มากที่สุด
- 4) การส่งเสริม และพัฒนาอาชีพที่มีความเหมาะสมกับวัย และขีดความสามารถของผู้สูงอายุ โดยหน่วยงานด้านการส่งเสริม และพัฒนาอาชีพในท้องถิ่น เช่น เทศบาลเมืองสุรินทร์ และการศึกษาออกโรงเรียน เป็นต้น เพื่อสร้างอาชีพ และรายได้แก่ผู้สูงอายุสามารถเลี้ยงชีพตนเองได้
- 5) เสริมสร้างกิจกรรมกลุ่ม และการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุ เพื่อพัฒนาขีดความสามารถในการต่อรอง และประสานงานกับภาครัฐในการสนับสนุนด้านทรัพยากรต่างๆ โดย สำนักงานเทศบาลเมืองสุรินทร์ และองค์กรเอกชนในท้องถิ่น
- 6) การจัดหากองทุนสงเคราะห์ เพื่อการยังชีพแก่ผู้สูงอายุที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ เนื่องจากการเจ็บป่วย และถูกทอดทิ้งจากบุตรหลาน
- 7) การส่งเสริมบทบาทองค์กรชุมชน และเครือข่ายองค์กรชุมชนเมืองในการพัฒนาขีดความสามารถแก่องค์กรชุมชน และกลุ่มผู้สูงอายุ รวมถึงการจัดทำแผนงาน และกิจกรรมจากระดับล่างเกี่ยวกับระบบสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุ โดย หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องแต่ละด้าน
- 8) การส่งเสริมบทบาทสถาบันครอบครัวนับตั้งแต่เด็กเล็กให้มีความตระหนักต่อคุณค่าและความสำคัญของผู้สูงอายุต่อครอบครัว ชุมชน และสังคม โดย สถาบันทางการศึกษา และพัฒนาชุมชนในท้องถิ่น
- 9) การเสริมสร้างกระบวนการทำงานในรูปแบบพหุภาคีระหว่างภาครัฐ องค์กรเอกชน องค์กรชุมชน และองค์กรวิชาการ ในการคิดค้น และพัฒนาระบบสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง และแก้ไขปัญหาได้ตรงตามความต้องการของกลุ่มเป้าหมายมากที่สุด

บรรณานุกรม

- เกริกศักดิ์ บุญญานุกพงศ์. รายงานวิจัย เรื่อง นโยบายของรัฐ และแนวทางการจัดการบริการสังคมสำหรับผู้สูงอายุในอนาคต สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- เกื้อ วงศ์บุญสิน. ประชากรกับการพัฒนา พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538
- โกศล วงศ์สวรรค์ และสถิต วงศ์สวรรค์. ปัญหาสังคมไทย กรุงเทพฯ : รวมสาส์น จำกัด, 2543
- เจริญ ไวรวิจกุล. ลักษณะชาติพันธุ์ในจังหวัดสุรินทร์ (เอกสารอัดสำเนา), 2539
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ. ทฤษฎีและแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนชาวนา กรุงเทพฯ: โครงการวิทยุทรรศน์, 2541
- ทรงธรรม สอนิยะ. รายงานวิจัยเรื่อง สวัสดิการผู้สูงอายุ: การมีส่วนร่วมของชุมชนภายใต้ภาวะวิกฤติ สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม, 2540
- ทะเบียนราษฎร, สำนักงาน. ข้อมูลสถิติประชากรจังหวัดสุรินทร์ (เอกสารอัดสำเนา) สำนักงานทะเบียนราษฎร จังหวัดสุรินทร์, มปป.
- ธนะจักร เย็นบำรุง, จริญญา วงษ์พรม และทองทิพย์ สุนทรชัย. รายงานวิจัย เรื่อง การศึกษาองค์กรชุมชนเขตเทศบาลนครขอนแก่น สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2543
- อัมร อุดมไพจิตรกุล และคณะ. รายงานวิจัย เรื่อง การศึกษาบทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในแหล่งชุมชนแออัดในเขตกรุงเทพฯ ภาควิชาเศรษฐศาสตร์ คณะสังคม-ศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2543
- ประเมิณผล, ฝ่าย. สรุปรายงานประจำปี 2542 ฝ่ายประเมินผล สำนักงานปลัดจังหวัดสุรินทร์, 2543
- ป่าไม้จังหวัดสุรินทร์, สำนักงาน. ข้อมูลพื้นที่ป่าไม้จังหวัดสุรินทร์ (เอกสารอัดสำเนา) สำนักงานป่าไม้จังหวัดสุรินทร์, มปป.
- พุดมินท์ เหลืองไพบูลย์. การจัดการสวัสดิการสังคมในชมรมผู้สูงอายุ วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530
- ภูมิสิทธิ์ สุวรรณศักดิ์, อรุณ ผลภิญโญ และนภาพร มนต์ทอง. รายงานวิจัย เรื่อง ข้อมูลพื้นฐานสำหรับการจัดการขยะมูลฝอยโดยองค์กรชุมชน จังหวัดสุรินทร์ หน่วยงานสมาคมครุยมณ, 2543
- ยงยุทธ พึ่งวงศ์ญาติ. รายงานวิจัย เรื่อง คุณภาพชีวิตของชาวชุมชนแออัดในเขตจังหวัดปทุมธานี สำนักงานบัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542
- วรรณท์ บุญนาค และคณะ. รายงานวิจัย เรื่อง พฤติกรรมสุขภาพของกลุ่มอาชีพในชุมชนแออัดจังหวัดขอนแก่น สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2540
- วอลเดน เบลโล, เชียร์ คันนิงแฮม และลี เค็ง ปอห์. (สุนุช ธงศิลา แปล) ไทกนาฏกรรมสยาม: การพัฒนาและการแตกสลายของสังคมไทยสมัยใหม่ พิมพ์ครั้งที่ 4, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2543

บรรณานุกรม(ต่อ)

- วชิรา จิตบุตร์. การศึกษาสภาพปัจจุบัน และความต้องการทางด้านการศึกษาของเด็กและผู้ปกครองในชุมชนแออัด เขตเทศบาลนครขอนแก่น วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2543
- วราภรณ์ ประสาทกุล. การส่งเสริมอาชีพสำหรับประชาชนที่อาศัยในชุมชนแออัด วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2540
- วิจัยประชากรและสังคม, สถาบัน. รายงานวิจัย เรื่อง การวิจัยและพัฒนาความจำเป็นขั้นพื้นฐานในชุมชนผู้มีรายได้น้อยในเมือง กรณีชุมชนวัดช่องลม สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2536
- ศิริวรรณ ศิริบุญ. การประเมินผลโครงการนำร่องการจัดตั้งศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ (ระยะเวลาภายหลังการจัดตั้งศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ) ผลการศึกษาจากข้อมูลเชิงปริมาณ สถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541
- สาธารณสุขศาสตร์, คณะ. รายงานวิจัย เรื่อง การศึกษาความเหมาะสมและการออกแบบรายละเอียดระบบการจัดการมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลเทศบาลเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ (รายงานการศึกษาขั้นต้น) คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2539
- สุทิน อ่อนอุบล. ปัจจัยที่มีผลต่อความต้องการบริการสวัสดิการสังคมของผู้สูงอายุในเขตชนบท จังหวัดชัยภูมิ วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2543
- สุวัฒน์ คงแป้น. พรานบ้าน พรานเมือง การพัฒนาภาคประชาชน กรุงเทพฯ: มูลนิธิชุมชนเมือง และ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน), 2544
- โสภา (ชูพิกุลชัย) ชปิลมันน์ และคณะ. รายงานวิจัย เรื่อง การศึกษารูปแบบของชุมชนที่พึ่งปรารถนาของผู้อาศัยในชุมชนแออัดในเขตกรุงเทพฯ มปท. : 2534
- อคิน รพีพัฒน์, ดร. ม.ร.ว. และคณะ. รายงานการศึกษาและประเมินผลโครงการพัฒนาสภาพแวดล้อมชุมชนเมือง โครงการพัฒนาสภาพแวดล้อมชุมชนเมือง, 2541
- อคิน รพีพัฒน์, ดร. ม.ร.ว., ภูษงค์ เสนานุช และมณีนรัตน์ มิตรปราสาท. รายงานการศึกษาประเมินผล โครงการพัฒนาสภาพแวดล้อมชุมชนเมือง คณะกรรมการพัฒนาโครงการสิ่งแวดล้อมเมือง ภาคอีสาน, มปป.
- อุตสาหกรรมจังหวัดสุรินทร์, สำนักงาน. ข้อมูลสถิติโรงงานอุตสาหกรรมในจังหวัดสุรินทร์ สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดสุรินทร์, 2542

ภาคผนวก

รายงานผู้ให้สัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-dept Interview)

- นางกันยา บุญประสาน อายุ 48 ปี บ้านหนองกุง หมู่ที่ 1 ตำบลนอกเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
สัมภาษณ์วันที่ 20 มกราคม 2545
- นางดังฮวย คิตยาว อายุ 74 ปี ชุมชนเทศบาลนุสรณ์ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
สัมภาษณ์วันที่ 21 มกราคม 2545
- นางทอ ดวงดี อายุ 68 ปี ชุมชนเทศบาลนุสรณ์ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
สัมภาษณ์วันที่ 21 มกราคม 2545
- นางเอื้อน พันัยรัมย์ อายุ 64 ปี ชุมชนเทศบาลนุสรณ์ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
สัมภาษณ์วันที่ 23 มกราคม 2545
- นางเงิน นิกมิ อายุ 68 ปี ชุมชนเทศบาลนุสรณ์ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ สัมภาษณ์
วันที่ 28 มกราคม 2545
- นายชำนาญ ชาญการุณย์ อายุ 70 ปี ชุมชนเทศบาลนุสรณ์ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
สัมภาษณ์วันที่ 10 มีนาคม 2545
- นางปิ่น คุ่งมะเริง อายุ 70 ปี ชุมชนเทศบาลนุสรณ์ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
สัมภาษณ์วันที่ 10 มีนาคม 2545
- นายบัน งามชื่น อายุ 63 ปี ชุมชนเทศบาลนุสรณ์ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
สัมภาษณ์วันที่ 12 มีนาคม 2545
- นางนอม สุดดาวงค์ อายุ 75 ปี ชุมชนเทศบาลนุสรณ์ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
สัมภาษณ์วันที่ 12 มีนาคม 2545
- นางจันทร์ สักลาย อายุ 89 ปี ชุมชนเทศบาลนุสรณ์ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
สัมภาษณ์วันที่ 12 มีนาคม 2545
- นางทิพย์ แซ่ตั้ง อายุ 63 ปี ชุมชนเทศบาลนุสรณ์ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
สัมภาษณ์วันที่ 13 มีนาคม 2545
- นายรัตน์ วินสุคนธ์ อายุ 67 ปี ชุมชนเทศบาลนุสรณ์ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
สัมภาษณ์วันที่ 13 มีนาคม 2545

ตารางที่ 3.1 ประชากรของชุมชนเทศบาลนครสุรินทร์จำแนกตามเพศ

เพศ	รวม	ร้อยละ
1. ชาย	318	51.54
2. หญิง	299	48.46
รวม	617	100

ตารางที่ 3.2 โครงสร้างอายุประชากรของชุมชน

ช่วงอายุ	จำนวน(คน)	ร้อยละ
0-5	71	11.51
6-10	59	9.56
11-15	54	8.75
16-20	59	9.56
21-25	65	10.53
26-30	62	10.05
31-35	55	8.91
36-40	53	8.59
41-45	34	5.51
46-50	28	4.54
51-55	20	3.24
56-60	14	2.27
> 60	43	6.97
รวม	617	100

ที่มา : จากการสำรวจข้อมูลด้วยแบบสัมภาษณ์ระดับครัวเรือน

ตารางที่ 3.3 ลักษณะการประกอบอาชีพหลักของสมาชิกในครัวเรือน ปี 2544/45

ลำดับที่	ประเภทอาชีพ	รวม	ร้อยละ
1	การรับจ้างทั่วไป	108	18.06
2	การเก็บขยะหาของเก่า	37	6.19
3	ค้าขายเล็กๆ น้อยๆ	88	14.72
4	พนักงานบริษัท และห้างร้านเอกชน	40	6.69
5	ข้าราชการ หรือรัฐวิสาหกิจ	16	2.68
6	ว่างงาน	28	4.68
7	ตกงาน	13	2.17
8	กำลังศึกษา	134	22.41
9	ทารก หรือเด็กก่อนวัยเรียน	50	8.36
10	คนชรา	12	2.01
11	เก็บสามล้อรับจ้าง	15	2.51
12	ทำงานต่างประเทศ	1	0.17
13	ผู้พิการ	4	0.67
14	อาชีพอิสระ เช่น ลิเก, นักดนตรี	10	1.67
15	เกษตรกรรม เช่น ทำนา	10	1.67
16	อื่นๆ เช่น แม่บ้าน	32	5.35
	รวม	598	100

ตารางที่ 3.4 ลักษณะการประกอบอาชีพของสมาชิกในครัวเรือนของชุมชนปี 2544/45

ลำดับที่	ประเภทอาชีพ	รวม	ร้อยละ
1	การรับจ้างทั่วไป	17	36.96
2	การเก็บขยะของเก่า	6	13.04
3	ค้าขายเล็กๆ น้อยๆ	8	17.39
4	เกษตรกรรม เช่น ทำนา	3	5.52
5	ห้องพักให้เช่า	1	2.17
6	อื่นๆ เช่น ประมง, เก็บสาล้อยับจ้าง	11	23.91
	รวม	46	100

ตารางที่ 3.5 สถานภาพของสมาชิกในครัวเรือน

ลำดับที่	สถานภาพ	รวม	ร้อยละ
1	หัวหน้าครัวเรือน	149	24.15
2	บุตร หรือธิดา	289	46.84
3	ภรรยา หรือสามีหัวหน้าครัวเรือน	92	14.91
4	ญาติ	76	12.32
5	ผู้อาศัยที่มิใช่ญาติ	11	1.78
	รวม	617	100

ตารางที่ 3.6 ลักษณะบ้านเรือนที่อยู่อาศัยของสมาชิกในชุมชน

ลำดับที่	ประเภท	รวม	ร้อยละ
1	บ้านเดี่ยวไม่ชั้นเดียว	35	23.49
2	บ้านเดี่ยวคอนกรีตชั้นเดียว	64	24.95
3	บ้านเดี่ยวไม่ผสมคอนกรีตสองชั้น	25	16.78
4	บ้านเดี่ยวคอนกรีตสองชั้น	0	0.0
5	ห้องแถวชั้นเดียว	24	16.11
6	ห้องแถวสองชั้น	0	0.0
7	อื่นๆ เช่น บ้านเดี่ยวไม้สองชั้น	1	0.67
	รวม	617	100

ตารางที่ 3.7 ลักษณะกรรมสิทธิ์ และการถือครองในที่ดินของสมาชิกในชุมชน

ลำดับที่	ประเภท	รวม	ร้อยละ
1	เป็นของตนเอง	0	0.00
2	เช่านายทุน	5	3.36
3	เช่าเพื่อนบ้าน	0	0.00
4	เช่าหน่วยงานรัฐ	0	0.00
5	บุกรุกที่ดินของรัฐ	144	96.64
	รวม	149	100

ตารางที่ 3.8 ลักษณะกรรมสิทธิ์ในบ้านเรือนที่อยู่อาศัยของสมาชิกในชุมชน

ลำดับที่	ประเภท	รวม	ร้อยละ
1	เป็นของตนเอง	116	77.85
2	เช่านายทุน	18	12.08
3	เช่าเพื่อนบ้าน	15	10.07
4	เช่าหน่วยงานรัฐ	0	0.00
	รวม	149	100

ตารางที่ 3.9 การใช้สาธารณูปโภคของครัวเรือนสมาชิกในชุมชน

ลำดับที่	ประเภท	รวม		ร้อยละ	
		มี	ไม่มี	มี	ไม่มี
1	ไฟฟ้า	140	9	93.96	6.04
2	ประปา	128	21	85.91	14.09

ตารางที่ 3.10 ค่าใช้จ่ายระบบบริการสาธารณูปโภคของสมาชิกในชุมชน

ลำดับที่	ประเภท	รวม	เฉลี่ย (บาท/ครัวเรือน/ปี)
1	ไฟฟ้า	603,540	4,050.60
2	ประปา	426,444	2,862.04

ตารางที่ 3.11 ลักษณะการใช้ระบบประปาภายในครัวเรือนของสมาชิกในชุมชน

ลำดับที่	ประเภท	รวม	ร้อยละ
1	ได้รับการบริการโดยตรงจากรัฐ	90	62.50
2	การซื้อฟุ้งต่อจากเพื่อนบ้าน	21	14.58
3	การซื้อฟุ้งต่อจากนายทุน	14	9.73
4	ซื้อบริการเป็นครั้งคราว	19	13.19
	รวม	144	100

ตารางที่ 3.12 ระดับรายได้ของครัวเรือนในชุมชน ปี 2544/45

ช่วงรายได้	รวม (ครัวเรือน)	ร้อยละ
< 70,000	52	35.14
70,000-140,000	65	43.92
140,001-210,000	18	12.16
210,001-280,000	8	5.41
> 280,000	5	3.38
รวม	148	100

ที่มา : จากการสำรวจรายได้ในระดับครัวเรือน ของ โครงการพัฒนาระบบสวัสดิการคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคม กรณีศึกษาผู้สูงอายุ ในเดือนมีนาคม พ.ศ.2545

ตารางที่ 3.13 ปัญหาการระบบบริการทางสังคมของชุมชน องค์กรเอกชน และรัฐในรอบสามเดือนที่ผ่านมา (สำรวจ ณ เดือนมีนาคม 2545)

ลำดับที่	ประเภท	รวม	ร้อยละ
1	ไม่ทราบข้อมูลข่าวสารการให้บริการ	9	18.37
2	ไม่มีระบบบริการด้านสาธารณสุขไปคอย่างทั่วถึง	11	22.45
3	การประกอบอาชีพและมีรายได้ไม่เพียงพอต่อค่าครองชีพ	3	6.12
4	การให้บริการตามบัตรสุขภาพใช้ระยะเวลานาน	1	2.04
5	เส้นทางคมนาคมภายในชุมชนไม่สะดวก และคับแคบ	9	18.37
6	เงินทุนสวัสดิการผู้สูงอายุได้รับไม่ทั่วถึงทุกคน	3	6.12
7	สถานที่จอดรถยนต์ภายในชุมชนไม่มี	1	2.04
8	ไม่มีการจัดการการศึกษาแก่สมาชิกในชุมชนตามวัยได้	2	4.08
9	คนยากจนเข้าไม่ถึงทรัพยากรต่างๆ ของรัฐ	4	8.16
10	การบริการจากภาครัฐไม่มีความสม่ำเสมอ และทั่วถึง	2	4.08
11	สุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนไม่ดี	2	4.08
12	คุณภาพการบริการด้านรักษาพยาบาลของรัฐไม่ดี	1	2.04
13	ไม่มีสิทธิในการรับบริการและสวัสดิการใดๆ จากรัฐเพราะไม่มีหลักฐานประจำตัว เช่น บัตรประชาชน และทะเบียนบ้าน	1	2.04
	รวม	49	100